

طراحی و اعتباریابی الگوی فرهنگی برای نظام آموزش عالی ایران با رویکرد اسلامی - ایرانی

محمد مجتبی زاده^۱

چکیده

پژوهش حاضر با هدف طراحی و اعتباریابی الگوی فرهنگی برای نظام آموزش عالی ایران با رویکرد اسلامی-ایرانی انجام شده است. برای انجام این پژوهش، از روش تحقیق ترکیبی با طرح اکتشافی-مدل توسعه‌ی ابزار استفاده شده است. ابتدا در بخش کیفی پژوهش با استفاده از روش نظریه‌ی زمینه‌ای و مصاحبه با ۱۹ نفر از خبرگان آموزش عالی، پرسش‌نامه‌ای با ۴ عامل، ۱۴ ملاک و ۶۴ شاخص طراحی شد. سپس، در بخش کمی، پرسش‌نامه طراحی شده در یک مطالعه مقدماتی روی ۳۶ نفر از خبرگان آموزش عالی ایران اجرا شد. بر اساس بازخوردهای دریافتی به اصلاح پرسش‌نامه اقدام شد. سپس، نسخه‌ی نهایی و اصلاح شده‌ی آن در اختیار ۲۵۰ نفر از خبرگان آموزش عالی کشور قرار داده شد. اعتبار پرسش‌نامه توسط صاحب‌نظران تأیید شده و پایایی آن به وسیله آلفای کرونباخ (۰/۹۵۴) محاسبه گردید. در بخش کیفی پژوهش از روش نمونه‌گیری هدفمند غیر احتمالی و در بخش کمی از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی استفاده شد. برای آزمون ابزار اندازه‌گیری مزبور، از تحلیل مدلیابی معادلات ساختاری استفاده شد. در بخش کیفی، در مرحله‌ی اول کدگذاری باز، ۷۶ مفهوم به دست آمد. داده‌های مرحله‌ی دوم کدگذاری باز، در قالب ۶۴ مفهوم و ۱۴ مقوله عمده طبقه‌بندی شد. در مرحله‌ی کدگذاری محوری، در قالب کدگذاری نظری، ۴ مقوله‌ی نظری تعیین شد. سپس، برحسب ویژگی‌های شرایطی، تعاملی/فرایندی و پیامدی، طبقه‌بندی شد.

۱. استادیار گروه برنامه‌ریزی علوم اداری و مدیریت، دانشکده علوم انسانی واحد خدابنده، دانشگاه آزاد اسلامی، خدابنده، ایران (نویسنده مسؤل). Email: m.mojtabazadeh@yahoo.com

در مرحله‌ی کدگذاری انتخابی، مقوله‌ی فرهنگ برتر، فرهنگ اسلامی-ایرانی، به‌عنوان مقوله مرکزی انتخاب شد. در بخش کمی، با انجام تحلیل عاملی مرتبه‌ی اول، تمامی عوامل مورد تأیید قرار گرفت. نتایج تحلیل عاملی تأییدی مرتبه‌ی دوم نیز نشان داد که تمام ۱۴ عامل دارای بار عاملی کافی جهت پیش‌بینی الگوی فرهنگی برای نظام آموزش عالی ایران با رویکرد اسلامی-ایرانی است. همچنین، شاخص‌های برازش، (CMIN/DF) برابر با ۱/۸۹۶، (RMSEA) برابر با ۰/۳۸، (GFI) برابر با ۰/۹۹۱، (AGFI) برابر با ۰/۹۲۱، (CFI) برابر با ۰/۹۴۲، (NFI) برابر با ۰/۹۶۱، (TLI) برابر با ۱/۰۰۰، (IFI) برابر با ۰/۹۱۹ و (RFI) برابر با ۰/۹۳۴ نشان می‌دهد، الگوی فرهنگی طراحی شده با رویکرد اسلامی-ایرانی برای نظام آموزش عالی ایران از برازش بسیار مطلوبی برخوردار است. الگوی طراحی شده در پژوهش حاضر، داری مفهومی پیچیده و چندبعدی بود. این الگو در صورتی کارکرد مثبت خواهد داشت، که بسان یک کلیت واحد به تمامی ابعاد آن به طور یکسان توجه شود.

واژگان کلیدی: الگوی اسلامی-ایرانی، فرهنگ، آموزش عالی، نظریه زمینه‌ای، روش تحقیق ترکیبی.

۱- مقدمه و بیان مسأله

به اعتقاد ویل دورانت، در دوران باستان، عناصر فرهنگی تمدن از جمله علم، فلسفه و ادب، در نهادهای آموزشی مشرق زمین پا گرفت و در سراسر مغرب زمین گسترش یافت (فیروزکوهی مقدم، ۱۳۸۰). در دوران رنسانس، دانشگاه‌های اروپا با استفاده از منابع و تجارب دانشمندان اسلامی توانستند ویژگی خاص خود را بر پایه منطق دکارتی بیابند. حال آنکه، در کشورهای جهان سوم "پیشرفت" آموزش عالی با گستگی از گذشته علمی و فرهنگی خود و الگوبرداری از دانشگاه‌های اروپا همراه بوده است. در ایران، دانشگاه‌ها به شکل امروزی، تقلیدی از دانشگاه‌های غرب‌اند (یمینی، ۱۳۹۴).

وقتی دانشگاه غربی و اروپایی را وارد کشور کردیم، می‌توانستیم دانشگاه را ایرانی بسازیم؛ دانشگاه را بومی‌سازی کنیم؛ می‌توانستیم این کار را بکنیم، نکردیم؛ به دلایل خاصّ مربوط به حکومت پهلوی‌ها و حکومت قاجارها. امروز در کشور ما، در محیط دانشگاه ما، در محیط علمی ما، روحیه‌ی ساختن و اتکاء به نفس و اعتماد به نفس و حرف داشتن و حرف زدن و مقاله‌ی استنادی تولید کردن که دیگران در دنیا به آن استناد کنند، از این حرف‌ها امروز در کشور ما زیاد است؛ آن روز نبود. آن روز ما نه توانستیم از اخلاق علمی و زمینه‌ی علمی میراث خودمان استفاده کنیم، نه توانستیم از میراث معنوی و میراث اخلاقی محیط علمی خودمان استفاده کنیم (مقام معظم رهبری، مد ظله العالی، ۱۳۹۴ الف). در حالی که، چه گنجینه‌هایی در گذشته‌ی حکمت و عرفان مشرق‌زمین به ویژه ایران عزیز نهفته است که هنوز مؤسسات آموزشی و پژوهشی از آنها در عمل بیگانه‌اند (یمینی، ۱۳۸۷).

فرهنگ و زمینه‌های ایرانی، خصوصیت منحصر به فرد خود را دارد (فراست‌خواه، ۱۳۹۵). در آن دوره‌های گذشته، شاگرد در مقابل معلّم دو زانو می‌نشست؛ به معلّمش اهانت نمی‌کرد. با اینکه محیط‌های علمی و مانند اینها محیط‌های آزادی بوده، الان هم حوزه‌های علمیّه همین جور است؛ درس که ما می‌دهیم، همه‌ی طلبه‌هایی که در درس نشسته‌اند حقّ اشکال کردن دارند، اشکال هم می‌کنند، داد می‌کشند، حرف می‌زنند؛ ایرادی هم ندارد، کسی هم این را عیب نمی‌داند؛ استاد هم موظّف است مؤدّبانه پاسخ بدهد. این بوده است در گذشته اما در عین حال شاگرد در مقابل استاد خاشع بود، خاضع بود.

این مال گذشته‌ی اخلاق علمی ما و اخلاق دانشگاهی دیرین ما است؛ لکن در دوره‌ی جدید، تعداد معلّم‌هایی که از دست شاگردشان کتک خوردند - چه در مدارس متوسطه، چه در دانشگاه - یا اساتیدی که به دست دانشجویانشان چاقو خوردند، بعضی کشته شدند، کم نیست؛ یعنی اخلاق علمی بکلی تغییر پیدا کرد. نه میراث علمی ما و ظرفیت علمی ما منتقل شد، نه میراث اخلاق علمی ما و اخلاق دانشگاهی ما منتقل شد. دانشگاه این‌جوری شکل گرفت (مقام معظم رهبری، مد ظله العالی، ۱۳۹۴).

اگر دانشگاه ما یک دانشگاه علمی محض باشد، اما در آن دین و اخلاق نباشد، همان بلائی بر سر جامعه‌ی ما و کشور ما و آینده‌ی ما خواهد آمد که بر سر جامعه‌ی دانشمند غرب آمد (مقام معظم رهبری، مد ظله العالی، ۱۳۹۰). مقام معظم رهبری (مد ظله العالی)، در عرصه‌ی فرهنگ، به معنای واقعی کلمه احساس نگرانی کرده و کار فرهنگی را مستلزم عزم ملی می‌داند. معظم‌له می‌فرماید: اعتقاد من این است که مجموعه‌ی انقلابی کشور - که بحمدالله تعداد بی شماری از آنها در بین جوان‌های ما، در بین صاحب‌نظران ما، اساتید ما، بزرگان ما، تحصیل کرده‌های ما حضور دارند - می‌توانند با منطق محکم وارد میدان بشوند، نقّادی کنند. نقاط ضعف را و نقاط منفی را به رخ ما مسؤلان بکشانند. گاهی می‌شود که مسؤل، متوجّه نیست چه دارد می‌گذرد در متن جامعه، اما آن جوان در متن جامعه است، او می‌فهمد؛ آن عزم ملی و مدیریت جهادی که عرض کردیم در زمینه فرهنگ، این است (مقام معظم رهبری، مد ظله العالی، ۱۳۹۳). بنابراین، نظام دانشگاهی، هم در بعد نظری باید به ارائه الگوهای فکری اقدام کند و هم قواعد عملی را برای نایل شدن به اهداف مورد نظر طراحی کند (ملکی، ۱۳۸۹).

با توجه به نقش عوامل فرهنگی در توسعه‌ی کیفی دانشگاه‌ها است که، رهبر معظم انقلاب، حضرت آیت‌اله خامنه‌ای می‌فرماید: اگر چنانچه ما به مسأله‌ی فرهنگی در دانشگاه توجه کنیم، آن وقت هم دانشجو عاشق و راغب به علم می‌شود و دنبال علم و تحقیق می‌رود و هم استاد از حالت ادای تکلیف در کلاس درس خارج می‌شود (مقام معظم رهبری، مد ظله العالی، ۱۳۸۸). بر این اساس است که رهبر معظم انقلاب، حضرت آیت‌اله خامنه‌ای می‌فرماید: امروز کشور به دانشگاهی که حقیقتاً اسلامی باشد، نیازمند است. در دانشگاه اسلامی علم، با دین، و تلاشگری با اخلاق، و تضارب افکار با سعه‌ی

صدر، و تنوع رشته‌ها با وحدت هدف، و کار سیاسی با سلامت نفس، تعمق و ژرف‌نگری با سرعت عمل، و خلاصه دنیا با آخرت همراه است (مقام معظم رهبری، مد ظله العالی، ۱۳۷۵). بنیان‌گذار کبیر انقلاب اسلامی ایران، حضرت امام خمینی (ره) نیز بین دانشگاه اسلامی و دانشگاه غربی تفاوت قائل می‌شوند. ایشان می‌فرمودند: فرق بین دانشگاه‌های غربی و دانشگاه‌های اسلامی باید در آن طرحی باشد که اسلام برای دانشگاه‌ها طرح می‌کند. دانشگاه‌های غربی - به هر مرتبه‌ای هم که برسند - طبیعت را ادراک می‌کنند، طبیعت را مهار نمی‌کنند برای معنویت. اسلام به علوم طبیعی نظر استقلالی ندارد. تمام علوم طبیعی - به هر مرتبه‌ای که برسند - باز آن چیزی که اسلام می‌خواهد نیست. اسلام طبیعت را مهار می‌کند برای واقعیت؛ و همه را رو به وحدت و توحید می‌برد (حضرت امام خمینی رحمت‌اله علیه، ۱۳۵۸).

ضرورت ارتقای برنامه‌های فرهنگی در دانشگاه‌ها امری است که با مبانی نظری و قانونی نظام جمهوری اسلامی ایران پیوند خورده است و ضرورت و توجه به امر فرهنگ و تلاش در جهت تربیت نیروی انسانی فرهیخته از جمله مفروضات اصلی به شمار می‌رود. دانشگاه مرکز فرهنگ‌سازی و تولید ارزش برای جامعه است (هاشم‌زهی، میرزا و رشتیانی، ۱۳۹۰). مطالعه درباره‌ی فرهنگ هر اجتماع به دلیل ویژگی هویت‌بخشی و ایجاد مرز در تشخیص اجتماعات گوناگون از هم، از الزامات اصلی برای شناخت آن اجتماع به شمار می‌آید. دانشگاه نیز یکی از این اجتماعات است که اگرچه مطالعه درباره فرهنگ آن، مورد توجه محققان حوزه‌های مختلف علمی قرار گرفته است؛ اما برخلاف دیگر مطالعات انجام شده درباره‌ی دانشگاه، از کاستی‌ها و شکاف مطالعاتی قابل توجهی برخوردار است (اصغری و همکاران، ۱۳۹۷). بر این اساس، با عنایت به نقش فرهنگ در دانشگاه‌ها، در این شرایط ضروری است با رهیافتی نوین و با نگرشی واقع‌بینانه‌تر و عمیق درباره‌ی پیچیدگی دانشگاه‌ها، به عنوان یک سازمان، الگوی فرهنگی برای نظام آموزش عالی متناسب با مختصات زمینه‌ای کشور طراحی، و سپس، اعتباریابی شود. این پژوهش، با توجه به اینکه به دنبال شناسایی عوامل تشکیل‌دهنده‌ی الگوی فرهنگی برای نظام آموزش عالی ایران با رویکرد اسلامی-ایرانی است، در زیر مجموعه الگوهای مفهومی قرار می‌گیرد. الگوهای مفهومی، به دنبال آنند که عناصر الگو چه هستند و چه ارتباطی با

یکدیگر دارند (بی‌یر و آپل^۱، ۱۹۹۸). بر همین اساس، مسأله‌ی اصلی پژوهش این است: الگوی فرهنگی برای نظام آموزش عالی کشور با رویکرد اسلامی-ایرانی از چه عواملی تشکیل یافته است؟

۲- اهداف و پرسش‌های پژوهش

هدف اصلی پژوهش حاضر، احصاء عوامل اثرگذار بر الگوی فرهنگی اسلامی-ایرانی و معرفی الگو است تا با شناسایی این عوامل، مسئولان و خبرگان دانشگاهی بتوانند با برنامه‌ریزی صحیح و عملیاتی، الگوی فرهنگی اسلامی-ایرانی متناسب با نظام آموزش عالی کشور را به منظور غنا بخشیدن به فرهنگ دانشگاهی به کار گیرند. الگوها از سؤال منبث می‌شوند. علاوه بر این، از نظر تجربه‌گرایی، بررسی سؤال پژوهش بسی مهم‌تر از روش مورد استفاده‌ی پژوهشگر یا جهان‌بینی تشکیل‌دهنده‌ی زیربنای روش است (تاشکوری، تدلی و تدلی^۲، ۱۹۹۸). به این ترتیب، در پژوهش حاضر هدف پاسخ‌گویی به سؤال‌های زیر بود:

- مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده‌ی الگوی فرهنگی اسلامی-ایرانی نظام آموزش عالی کشور از دیدگاه خبرگان علمی کدام است؟
- خرده‌مؤلفه‌های هر یک از مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده‌ی الگوی فرهنگی اسلامی-ایرانی نظام آموزش عالی کشور از دیدگاه خبرگان علمی کدام است؟
- الگوی فرهنگی اسلامی-ایرانی متناسب با مختصات بافتی نظام آموزش عالی ایران از دیدگاه خبرگان علمی چیست؟
- میزان اعتبار مؤلفه‌ها و خرده-مؤلفه‌های الگوی فرهنگی اسلامی-ایرانی نظام آموزش عالی ایران از دیدگاه خبرگان علمی چه اندازه است؟
- آیا الگوی الگوی فرهنگی اسلامی-ایرانی متناسب با نظام آموزش عالی ایران از دیدگاه خبرگان علمی دارای برآزش و مطلوبیت است؟

1. Beyer, L. E., & Apple, M. W.

2. Tashakkori, A., Teddlie, C., & Teddlie, C. B.

۳- پیشینه‌ی پژوهش

گرچه مطالعه و تحقیق در حوزه‌ی آموزش عالی در کشور سابقه‌ای دیرینه و قدمتی همپای آموزش عالی در ایران دارد، مطالعات انجام شده در حوزه‌ی "فرهنگ دانشگاهی" قدمت کمتری دارد (عسکری مقدم، ۱۳۹۷)، که به اجمال ارائه می‌شود.

در پژوهش افراسیابی و یساول (۱۳۹۸)، آسیب‌های زیر در زمینه فرهنگ آموزش عالی شناسایی شد: چالش‌های مدیریت دانشگاه؛ علمی و نظریه‌پردازی؛ نظارت و ارزیابی؛ مشارکت نخبگان؛ تعدد کانون‌های قدرت و تصمیم‌گیری؛ عدم آزادی آکادمیک؛ مدیریت سیاسی و رابطه‌ای؛ سیاست‌گذاری غیراصولی در آموزش عالی؛ افول هنجارهای اخلاقی در جامعه؛ کاهش پایبندی به هنجارهای علمی، منفعت‌طلبی، بداخلاقی و بی‌هنجاری علمی؛ تعامل ضعیف دانشجویان با یکدیگر، اساتید و با دانشگاه؛ فقدان مهارت‌های کارگروهی و فردگرایی؛ احساس هویت رشته‌ای پایین و...

پژوهش اصغری و همکاران (۱۳۹۷)، نشان داد، عدم توسعه مفهومی و روشی مطالعات "فرهنگ دانشگاه (ی)" صرف نظر از پیچیدگی سه مفهوم فرهنگ، سازمان و دانشگاه، از سه دلیل اصلی نشأت می‌گیرد: عدم تفکیک مفهومی "فرهنگ دانشگاه" از "فرهنگ دانشگاهی"، عدم توجه به تعلق مطالعات فرهنگ دانشگاه (ی) به حوزه میان رشته‌ای و عدم تفکیک روش شناختی میان دو رویکرد "داشتن" فرهنگ به مثابه یک متغیر و "بودن" فرهنگ به مثابه "استعاره ریشه".

در پژوهش مرزوقی و همکاران (۱۳۹۷)، روندهای لازم برای توسعه‌ی فرهنگ در دانشگاه‌ها در قالب ابعاد مفهومی، ساختاری و عملکردی مشخص شد. بر این اساس، در بعد مفهومی، تبیین و شفاف‌سازی مأموریت و ارزش‌های سازمان؛ در بعد ساختاری، تطبیق ساختارهای فیزیکی و سیستم‌های سازمانی با ارزشهای جدید و در بعد عملکردی، ایفای فرایندهای عملیاتی در سازمان به منظور بروز و نهادینه‌سازی ارزشهای جدید، سرفصل‌های توسعه در فرهنگ دانشگاه اسلامی شناسایی شدند.

در پژوهش ممنون، عدلی و صمدی (۱۳۹۶)، مؤلفه‌های فرهنگ دانشگاهی، با عناوین استقلال آکادمیک، آزادی علمی، مدیریت دانشگاه، اخلاق حرفه‌ای، ارتباطات، کارجمعی و گروهی، فرهنگ یادگیری، اعتماد، سیستم پاداش و ارزیابی معرفی شد. همچنین، نتایج

پژوهش آنها نشان داد، مؤلفه‌های فرهنگ دانشگاهی در محیط دانشگاه دارای ضعف‌های اساسی است و به عنوان مانع فعالیت‌های سهیم سازی دانش عمل می‌کنند یافته‌های پژوهش تمنا و صمدی (۱۳۹۵)، نشان داد، بین شاخص‌های سرمایه‌ی اجتماعی نظیر شبکه روابط اجتماعی، اعتماد اجتماعی، اعتماد نهادی و همیاری و میزان آگاهی دانشجویان از فرهنگ دانشگاهی رابطه‌ای مثبت و معنادار وجود دارد. همچنین، بین شاخص‌های سرمایه فرهنگی نظیر تمایلات و گرایش‌های روانی فرد، مصرف کالاها و فرآورده‌های فرهنگی، مدارک و مدارج تحصیلی با میزان آگاهی دانشجویان از فرهنگ دانشگاهی نیز رابطه‌ای مثبت و معنادار وجود دارد. نتایج به‌دست آمده از تجزیه و تحلیل رگرسیونی نیز حاکی از آن بود که متغیرهای شبکه‌ی روابط اجتماعی، اعتماد اجتماعی، همیاری و مصرف کالاها و فرآورده‌های فرهنگی ۳۴/۲ درصد از واریانس میزان آگاهی از فرهنگ دانشگاهی را تبیین می‌کنند.

در پژوهش عباس‌زاده، رضایی فرهادآباد و امین‌مظفری (۱۳۹۴)، مشخص شد، فرهنگ مشارکت‌پذیر با ویژگی‌های بارزی همچون: تولید و تفسیر دانش، پژوهش‌های مورد حمایت هیأت علمی، آزادی عمل دانشگاهی، امکان مطالعه‌ی استادان در حوزه‌ی تخصصی خود، تسلط عقلانیت، استقلال و فرهنگ بر فضای دانشگاه تبریز حاکم بوده است.

یافته‌های پژوهش ذاکر صالحی و نظریان (۱۳۹۳)، معرف عدم کنشگری دانشجویان در عرصه‌ی تولید و مصرف علم، عدم تمایز جدی پردیس با سایر محیط‌های جوانان، ضعف سنت‌ها، اسطوره‌ها، ارزش‌ها، عادات، آیین‌ها و دستاوردهای آکادمیک در زندگی دانشجویی بود. همچنین، بیانگر ضعف شکل‌گیری اجتماع علمی و هنجارهای آن بود. علاوه بر این، نتایج پژوهش آنها نشان داد، دغدغه‌های دانشجویان عمدتاً فردی و تماشاگرانه و منفعل و غیر ایدئولوژیک است.

یافته‌های پژوهش مرشدی و خلیج (۱۳۹۲)، نشان داد، در عین حال که، در سیاست‌های فرهنگی، تا حدود قابل قبولی، مدل کثرت در وحدت فرهنگی مورد توجه قرار گرفته، اما این سیاست‌ها مانند همه‌ی سیاست‌های فرهنگی کشور، از غلبه‌ی نگاه تصدی‌گرانه دولتی و مداخله‌ای نهفته در آنها رنج می‌برند. همچنین، همزیستی فرهنگ دینی و علمی

(دانشگاهی)، یکی از کلیدی‌ترین موضوعات فرهنگی در حوزه‌ی دانشگاه است، اما، سیاست‌های کلی فرهنگی موجود در بخش آموزش عالی توجه کافی به این موضوع ندارد و تمهیدات نظری و عملی لازم برای همزیستی این دو دسته ارزش‌ها و هنجارها فراهم نیامده است.

یافته‌های پژوهش خاکباز (۱۳۹۱)، نشان داد، در چهار مقوله‌ی اصلی چشم‌انداز حرفه‌ای دانشجویان، نقش برنامه درسی دوره دکتری در آماده‌سازی مدرسان آینده آموزش عالی، ارتقای فارغ‌التحصیلان دوره دکتری به رتبه‌ی مدرسی دانشگاه و توسعه‌ی دانش تدریس در میان مدرسان آموزش عالی، بین کشور ایران و آلمان از نظر تجربیات فرهنگی تفاوت وجود دارد.

پژوهش ذوالفقارزاده، امیری و زارعی متین (۱۳۹۰)، نشان داد، خلأهای پژوهشی مهم در حوزه فرهنگ دانشگاه برای مطالعات داخلی عبارت‌اند از: فرهنگ رشته‌ای، خرده‌فرهنگ‌های دانشجویان، مطالعات تطبیقی، مطالعات تغییر فرهنگی، تقابل خرده‌فرهنگ اداری با خرده‌فرهنگ حرفه‌ای دانشگاه، تأثیر پارادایم‌های پژوهش در فرهنگ استادان و سایر تمایزات فرهنگی ایشان از دو دیدگاه تمایز و تقطیع، و نیز بررسی تأثیر خلیقات ملی بر فرهنگ آموزش عالی کشور.

ویژگی نوآورانه پژوهش حاضر این است که از مصاحبه‌ی اکتشافی نیمه‌ساختمند با خبرگان علمی برای طراحی الگوی فرهنگی اسلامی-ایرانی استفاده شده است. همچنین، پس از طراحی الگو نیز توسط خبرگان، مورد اعتباریابی قرار گرفته است. در ساختار مقاله ابتدا درباره‌ی مبانی نظری الگوی فرهنگی اسلامی-ایرانی بحث و در ادامه، پیشینه‌ی تحقیقات انجام شده در خصوص عوامل مؤثر بر الگوی فرهنگی اسلامی-ایرانی در نظام آموزش عالی تشریح شده است.

۴- ملاحظات نظری پژوهش

الف) تبیین مفاهیم

فرهنگ، یعنی باورها و اعتقادات ما و چیزهایی که زندگی شخصی و اجتماعی و داخل خانه و محیط کسب یک جامعه با آنها روبه‌روست (مقام معظم رهبری، مد ظله‌العالی،

۱۳۶۹). کلمه فرهنگ، که مردم‌شناسان به کار می‌برند، عبارت از ترکیب پیچیده‌ای، شامل علوم، اعتقادات و هنرها، اخلاق، قوانین، آداب و رسوم و عادات و اعمال دیگری است که به وسیله‌ی انسان در جامعه خود به دست می‌آید. شأن فرهنگ، به عنوان روح و جان‌مایه‌ی همه‌ی صورت‌های مادی و مناسبات حیات طبیعی انسان‌ها، جایگاه برتر فرهنگ را نسبت به جایگاه مناسبات مادی، که خود تحت تاثیر فرهنگ هستند، نشان می‌دهد. به طور کلی پویایی و تغییر در فرهنگ و مهیا ساختن بستر مناسب برای توسعه اجتماعی و اقتصادی و سیاسی جامعه، مبتنی بر نظام ارزشی و آرمان‌های یک جامعه است. بنابراین لازم است برای رسیدن به توسعه‌ای متوازن و استفاده از تمام ظرفیت‌های جامعه، زمینه‌های مناسب در جهت تغییر و رسیدن به باورها و ارزش‌های مطلوب در جامعه ایجاد شود (حمدی و حائری، ۱۳۸۶). هویت هر ملتی، فرهنگ اوست؛ این را نبایستی زخمی و جریحه‌دار کرد (مقام معظم رهبری، مد ظله العالی، ۱۳۷۷).

الگو عبارت است از: بازنمایی یک ایده، یک هدف یا حتی فرآیند یک سیستم. الگو زمانی مورد استفاده قرار می‌گیرد که نتوان به صورت مستقیم توصیف و تبیین پدیده‌ها را تجربه کرد. الگوها، در انجام تحقیقات دانشمندان و نیز به هنگام تبیین آنها از اهمیت به‌سزایی برخوردار هستند (مرکز یادگیری علوم^۱، ۲۰۲۰). منظور از الگوی فرهنگی در آن پژوهش حاضر، الگویی است که هویت اسلامی، هویت ایرانی و هویت انقلابی در آن تبلور یابد. مقام معظم رهبری (مد ظله العالی)، در این زمینه می‌فرماید: ما باید الگوی پیشرفت بومی خود را متکی بر مبانی اسلامی و فرهنگ ایرانی، تعریف و ارائه کنیم. لازمی تحقق این موضوع، تحقیقات عمیق اسلامی و ارتباط وثیق و پیوسته با حوزه‌های علمیه و فضایی متفکر، آگاه و مسلط بر مبانی فلسفی، کلامی و فقهی است (مقام معظم رهبری، مد ظله العالی، ۱۳۹۵). همچنین، معظم له می‌فرماید: شرایط ما با شرایط آن کشوری که او هم یک دانشگاه پیشرفته‌ی برجسته‌ای دارد، متفاوت است. ما بایستی با فرهنگ خودمان، ایرانی زندگی کنیم، ایرانی باید بیندیشیم و فکر کنیم و الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی را در زمینه‌ی مسائل علم هم حتماً بایستی رعایت بکنیم که این به نظر من بسیار مهم است (مقام معظم رهبری، مد ظله العالی، ۱۳۹۸).

از نظر مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) فرهنگ اسلامی-ایرانی، فرهنگ مقاومت است، که دشمنان درصددند آن را تغییر دهند. معظم له می‌فرماید: فرهنگ ایرانی و اسلامی می‌توانست ملت را وادار به مقاومت کند، این فرهنگ را تغییر دادند. آن روحیه‌ای که در قضیه‌ی تنباکو توانست تو دهن کمپانی خارجی بزند، آن انگیزه‌ای که در قضیه‌ی مشروطه توانست مردم را وارد صحنه بکند، در دوران پهلوی سعی کردند آن روحیه و آن انگیزه را از بین ببرند؛ تلاششان این بود (مقام معظم رهبری، مد ظله العالی، ۱۳۹۴ ب). برخی از ویژگی‌های فرهنگ اسلامی-ایرانی عبارت‌اند از: روحیه محبت و احسان، روحیه عفو و گذشت، فرهنگ مشارکت، گسترش دانش، جمع‌گرایی و فرهنگ مشارکت، شفافیت گزارشگری و صبر در برابر مشکلات (اسلام‌پناه و الوانی، ۱۳۹۷).

در یک بررسی اجمالی از فرموده‌های امام خمینی رحمت‌الله علیه و رهبر معظم انقلاب (مد ظله العالی)، موضوعی که بیانگر اصول و مبانی الگوی فرهنگی اصیل اسلامی و ایرانی است و روش‌های نهادینه‌سازی آن بدون توجه به تقدم و تأخر و ماهیت آنها به شرح ذیل می‌شود: تربیت‌پذیری انسان به عنوان مهم‌ترین رکن و زمینه فعالیت فرهنگی؛ ضرورت مهندسی و مدیریت فرهنگی به عنوان وظیفه حکومت اسلامی؛ صیانت فرهنگی در پناه اتکا به اسلام؛ اهمیت فرهنگ و لزوم هدف‌گذاری و اولویت‌بندی در فعالیت‌های فرهنگی؛ اهمیت و جایگاه دین اسلام و ضرورت ترویج و آموزش دین باوری؛ پرهیز از افراط و تفریط در فعالیت‌های فرهنگی؛ جنگ نرم مهم‌ترین راهبرد فرهنگی دشمن؛ قانون‌گرایی، قانون‌مداری، و انضباط اجتماعی؛ تأمین آزادی؛ اهمیت و جایگاه خانواده و زن؛ برنامه‌ریزی برای مبارزه با تهاجم فرهنگی؛ ضرورت پایه‌گذاری سبک زندگی ایرانی و اسلامی؛ تأکید بر محتوای فرهنگی اصیل به جای فرم و صورت و کار تشریفاتی؛ خودباوری عامل غلبه بر خودباختگی؛ خودشناسی، خودفهمی و بازگشت به خویشتن؛ عزم، اراده و غیرت ملی؛ ظلم‌ستیزی؛ مبارزه با اباحی‌گری؛ ضرورت تبادل فرهنگی و تعامل با جهان به دور از سلطه‌گری و سلطه‌پذیری؛ توجه به تعمیق و آموزش وجدان کاری؛ استقلال ملی؛ تأکید بر خلاقیت و نوآوری و مهارت زندگی؛ پایه‌گذاری هویت اسلامی ایرانی و اصلاح الگوی مصرف (میرمحمدی، ۱۳۹۳).

ب) چارچوب مفهومی

فرهنگ از نظر مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) مسأله‌ای فوق‌العاده با اهمیت است، ایشان در دیدار با وزیر علوم و رؤسای دانشگاه‌ها چنین فرمودند:

"ما فرهنگ را بستر اصلی زندگی انسان می‌دانیم؛ نه فقط بستر اصلی درس خواندن و علم آموختن. فرهنگ هر کشور، بستر اصلی حرکت عمومی آن کشور است. حرکت سیاسی و علمی‌اش در بستر فرهنگی است. فرهنگ، یعنی خلیات ذاتیات یک جامعه و بومی یک ملت؛ تفکراتش، ایمانش، آرمان‌هایش؛ اینها تشکیل‌دهنده‌ی مبانی فرهنگ یک کشور است" (مقام معظم رهبری، مد ظله العالی، ۱۳۸۳).

بستر این تغییر و نوآوری باید در بطن دانشگاه و توسط خود دانشگاهیان انجام شود و در سطح جامعه تسری یابد (ویدمن، دی‌آنجلا و بی‌تی‌یا، ۲۰۱۴). محیط دانشگاه، محیط روشنفکری است؛ محیط دریچه‌های باز به سوی اندیشه‌های جهانی است؛ محیط تبادل فرهنگ و تبادل علم است؛ محیط در بسته‌یی نیست؛ محیط در بازی است (مقام معظم رهبری، مد ظله العالی، ۱۳۶۵). دانشگاه با پرورش انسان‌های توانا و فرهیخته و آموزش نخبگان و برگزیدگان یک جامعه، یکی از مهم‌ترین نهادهای آموزشی در توسعه‌ی فرهنگی است. دانشجویان که وارد برنامه علمی می‌شوند، فرهنگ آن را تجربه کرده و از طریق یادگیری، تعامل با گروه آموزشی و هم‌ردیفان و ترکیب در فعالیت‌های آن به سمت زمینه‌های حرفه‌ای انتخاب شده، جامعه‌پذیر می‌گردند. همچنین، در طول برنامه‌ی علمی خود، شرایط و اوضاع هم‌ردیفان را تجربه کرده، و در توسعه‌ی ظرفیت‌های لازم برای حرفه‌ای شدن در حوزه‌ی انتخابی خود، سرمایه‌گذاری می‌کنند. آنها همچنین خود را با فرهنگ سازمانی تطبیق می‌دهند (ویدمن و همکاران، ۲۰۱۴). دانشجویان در دانشگاه‌ها بایستی رسالت دانشجو را درک کنند. رسالت دانشجو، استفاده از محیط دانشگاه برای درس خواندن و یادگرفتن و رشد پیدا کردن است. رسالت استاد، درس گفتن است (مقام معظم رهبری، مد ظله العالی، ۱۳۶۲ ب). دانشگاه در ساخت و ساز شخصیت روانی، دینی دانشجویان تأثیر می‌گذارد؛ تقید و یا بی‌مبالاتی را در بین آنان نهادینه می‌کند؛ ارزش‌هایی را به ایشان می‌بازراند و باورهایی را از آنان باز می‌ستاند و حجم و فضای اعتقادات و گزاره‌های ارزشی آنان را متغیر و دگرگون می‌سازد (مقام معظم رهبری، مد ظله العالی، ۱۳۶۶)

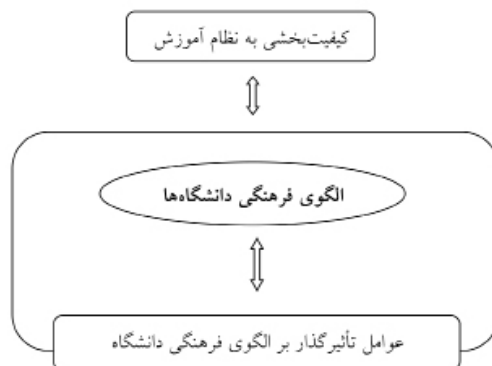

در داخل دانشگاه به مسأله‌ی فرهنگ خیلی باید پرداخت؛ خیلی بایستی به مسئله‌ی فرهنگ در داخل محیط دانشگاه اهمیت داد (مقام معظم رهبری، مد ظله‌العالی، ۱۳۸۸). مقوله‌ی فرهنگ و علم و دانش و دانشگاه و درس و تعلیم و تعلم از آن مقوله‌هایی نیست که انسان به خودش یا به دیگران اجازه بدهد که با احساسات و با عواطف و با زنده باد، مرده باد و با من بمیرم، تو بمیری و با وجهه‌ی پیش این و پیش آن، مواجه بشود. هر کس به خاطر این انگیزه‌های بدلی و غلط، از آنچه که حق است و صلاح جمهوری اسلامی است، عدول بکند، قطعاً خیانت کرده است؛ آن هم نه خیانتی مثل خیانت در میدان جنگ که منتهی به قتل دهها نسل مطهر خواهد شد، بلکه به مراتب از آن خیانت دردناکتر و مصیبت‌بارتر و بدعاقبت‌تر و تلختر. هیچ جای اغماض و سهل‌انگاری و سهل‌گرایی در این مسأله نیست. (مقام معظم رهبری، مد ظله‌العالی، ۱۳۶۲ الف). فرهنگ دانشگاهی از عوامل موثر بر توسعه‌ی علمی است (چانگ، یانگ و چنگ، ۲۰۰۹). دانشگاه در راس امور قرار دارد و باید محل تربیت انسان‌هایی منطبق با آموزه‌های دینی اسلام شیعی باشد و نه محل ساختن انسان‌هایی به شیوه‌ی غربی. از این جهت برنامه‌های فرهنگی چنین دانشگاهی باید ویژگی‌های خاصی داشته باشد. این برنامه‌ها باید الگویی ایجاد کند که در آن دانشگاه، استاد، دانشجو و علم دارای این صفات باشند: مستقل از غرب، اسلامی، خدمت‌کننده و متعهد به مردم ایران، مذهبی، دانشگاه محل تحصیل و تهذیب، متعهد به نظام جمهوری اسلامی، نوآور، استکبارستیز، حاکمیت ارزش‌های دینی بر آن، برخوردار از تعمق و ژرف‌نگری، برخوردار از سرعت عمل (هاشم‌زهی و همکاران، ۱۳۹۰).

ناتوانی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی علمی کشور در اجتماعی کردن و انتقال ارزش‌ها و هنجارهای خویش به دانشجویان و اساتید و پژوهشگران را می‌توان ناشی از فقر فضای ارتباطی در این محیط‌های علمی است. (قانع‌ی راد و قاضی پور، ۱۳۸۱). پژوهش تبیین مشارکت اجتماعی، فرهنگی دانشجویان دانشگاه‌های علوم پزشکی شهر تهران که با حجم جامعه آماری ۱۵۲۳۵ نفر در سه دانشکده علوم پزشکی تهران، شهید بهشتی و علوم پزشکی ایران انجام شده حاکی از آن است که مشارکت دانشجویان در شکل‌های دانشجویی ضعیف است (عبدالله و جعفریان، ۱۳۸۱). در حالی که مقام معظم

رهبری (مد ظله العالی) خطاب به دانشجویان عزیز می‌فرماید: من همه‌ی دانشجویان را به "دانشجویی" به معنای واقعی کلمه - یعنی دنبال علم رفتن - و به فعالیت‌های متناسب با دانشجویی دعوت می‌کنم؛ چه فعالیت‌های اجتماعی، چه فعالیت‌های سیاسی. با مراجع فکری - چه فکر دینی، چه فکر سیاسی، که مورد اعتماد و اطمینان و سالم باشند - ارتباطات را افزایش دهید. مطالعات فکری را هم - همچنان که من همیشه به دانشجویان عزیز سفارش کردم و می‌کنم - تقویت کنید (مقام معظم رهبری، مد ظله العالی، ۱۳۹۲). دانشگاه به عنوان نماد آموزش عالی کشور نهادی اثرگذار بر فرهنگ جامعه به شمار می‌رود و با توجه به اینکه فرهنگ دانشگاه از عناصر فرهنگ‌ساز جامعه است، اهمیتی دو چندان دارد. فرهنگ دانشگاهی به منزله‌ی یکی از خرده فرهنگ‌های مهم، زیرساخت و پیش شرط توسعه‌ی علمی و دانش آفرینی در هر جامعه‌ای به شمار می‌رود (ابراهیمی، عدلی و مهران، ۱۳۹۴).

بر این اساس، در پژوهش حاضر از روش‌های مصاحبه‌ی اکتشافی نیمه‌ساختمند با خبرگان علمی، بررسی اسناد و مدارک، بررسی چارچوب‌های نظری، بررسی تجارب ملی، متون علمی و ... برای اکتشاف الگوی فرهنگی دانشگاه‌های کشور استفاده شده است. در ساختار مقاله، عوامل اثرگذار بر الگوی فرهنگی دانشگاه‌ها ارائه شدند تا با شناسایی این عوامل، مسئولان و خبرگان دانشگاهی بتوانند با برنامه‌ریزی صحیح و عملیاتی، الگوی فرهنگی با نظام آموزش عالی کشور را به منظور کیفیت بخشیدن به نظام آموزش عالی به کار گیرند. با توجه به مبانی نظری و پیشینه‌ی مطرح شده، الگوی مفهومی پژوهش به صورت شکل ۱ است.

شکل ۱: الگوی مفهومی پژوهش

۵- روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش، از ره‌آوردِ نوین روش‌های تحقیق یا جنبش سوم روش‌شناسی، به نام رهیافتِ طرح پژوهش ترکیبی^۱ (تشکری و همکاران، ۱۹۹۸) با طرح اکتشافی-مدل توسعه‌ی ابزار (محمدپور، ۱۳۹۰) و هر دو روش کیفی و کمی (کرسول و پلانو کلارک^۲، ۲۰۱۷)، به طور متوالی و با اهمیت برابر از طریق شیوه‌ی اتصال داده‌ها استفاده شد. همچنین، رویکرد کیفی از طریق نظریه‌ی زمینه‌ای (استراوس و گلاسر^۳، ۲۰۱۷)؛ کوربین و استراوس^۴، ۲۰۱۴) دنبال شد.

جامعه‌ی آماری بخش کیفی پژوهش شامل صاحب‌نظران برجسته‌ی حوزه‌ی آموزش عالی کشور بوده است. جامعه‌ی آماری بخش کمی پژوهش نیز شامل رؤسای (یا معاونین پژوهشی و آموزشی) دانشگاه‌های دولتی؛ اعضای هیأت علمی و کارشناسان مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی؛ کلیه‌ی اساتید آموزش عالی کشور، به ویژه صاحب‌نظران و اساتید آموزش عالی و زمینه‌های وابسته‌ی دانشگاه علامه طباطبائی، دانشگاه تهران و دانشگاه شهید بهشتی؛ دانشجویان دوره دکتری مرحله‌ی پژوهشی آموزش عالی دانشگاه‌های علامه طباطبائی، تهران و شهید بهشتی؛ و اعضای هیأت علمی و کارشناسان مرکز تحقیقات، ارزشیابی، اعتبارسنجی و تضمین کیفیت آموزش عالی سازمان سنجش بوده است.

در بخش کمی از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی و تعیین حجم نمونه بر اساس جدول کریسی و مورگان^۵ (۱۹۷۰) استفاده شده است. بر این اساس، ۲۵۰ نفر از خبرگان آموزش عالی به طور تصادفی انتخاب شدند. با توجه به این پژوهش در جستجوی دستیابی به یک هدف عملی (دلاور، ۱۳۹۸) است، اطلاعات در بخش کیفی، از طریق مصاحبه‌های اکتشافی نیمه‌ساختمند به دست آمد. با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند، به صورت گلوله برفی (فراستخواه، ۱۳۹۷)، با ۱۸ نفر اطلاع‌رسان (فراستخواه، ۱۳۹۷)،

1. Mixed Research Project
2. Creswell, J. W., & Clark, V. L. P.
3. Glaser, B. G., & Strauss, A. L.
4. Corbin, J., & Strauss, A.
5. Krejcie, R. V., & Morgan, D. W.

که به صورت‌های مختلف، دارای تجربه‌ها و تماس نظری، عملی و حرفه‌ای با امر کیفیت آموزشی بودند، مصاحبه شد. بر این اساس، مجموعه‌ای از سؤالات اولیه و از قبل تهیه شده در اختیار مصاحبه‌شوندگان قرار گرفت؛ و مصاحبه‌ها تا زمان اشباع نظری ادامه یافت. سپس، داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها به داده‌های متنی تبدیل شد. پس از آن، با دقت کامل به کدگذاری باز اقدام شد. در مرحله‌ی کدگذاری اولیه، مفاهیم اولیه‌ی برگرفته از داده‌ها، به دست آمد. در کدگذاری ثانویه یا متمرکز، مفاهیم مشترک در یک مقوله قرار داده شد. بعد از پایان یافتن کدگذاری باز، مرحله‌ی کدگذاری محوری آغاز شد. در این مرحله، به کمک روش مقایسه‌ی ثابت به مقایسه‌ی مقوله‌های به دست آمده، پرداخته و ابعاد آنها را تشخیص داده شد. سپس، در مرحله‌ی کدگذاری انتخابی، مقوله‌ی هسته‌ای تعیین شد. برای اطمینان از اعتبار یافته‌های کیفی، از ملاک‌های اعتمادپذیری، انتقال‌پذیری (تعمیم‌پذیری)، ارتباط‌پذیری و تأییدپذیری (آنی^۱، ۲۰۱۴) استفاده شد.

پس از آنکه، تمام مقوله‌های تشکیل‌دهنده‌ی الگوی فرهنگی دانشگاه‌های ایران مشخص شد. پرسش‌نامه‌ای با ۶۴ سؤال با مقیاس لیکرت با درجه‌بندی‌های ۱ تا ۵ درجه‌ای (کاملاً موافقم، موافقم، نظری ندارم، مخالفم و کاملاً مخالفم)، طراحی شد. به منظور پرهیز از تأثیرگذاری این طیف بر پاسخ‌گویان در روی پرسش‌نامه از اعداد استفاده نشد. قبل از ارائه‌ی سؤالات پرسش‌نامه، نسبت به نوشتن راهنما و بیان اهمیت همکاری خبرگان آموزش عالی جهت پاسخگویی به پرسش‌نامه اقدام شد. سپس، سؤال‌های جمعیت‌شناختی در پرسش‌نامه گنجانده شد (سیف، ۱۳۹۴). پس از طراحی پرسش‌نامه، در یک بررسی مقدماتی، به منظور برآورد میزان روایی، پرسش‌نامه به ۳۶ نفر از صاحب‌نظران، خبرگان، کارشناسان و اساتید مسلط به موضوع تحقیق و پرسش‌نامه ارسال شد. در این مرحله، ضریب پایایی ۰/۸۸ به دست آمد. پس از اعمال بازخوردهای اصلاحی، نسخه تجدید نظر شده‌ی پرسش‌نامه اجرا شد. در اجرای پرسش‌نامه اصلی، ضریب پایایی ۰/۹۴۱ به دست آمد. بر این اساس، اطمینان حاصل شد که، نسخه تجدید نظر شده‌ی ابزار اندازه‌گیری از پایایی بسیار بالایی برخوردار است.

۶- یافته‌های پژوهش

در مرحله‌ی اول کدگذاری باز، ۷۶ مفهوم به دست آمد. داده‌های مرحله‌ی دوم کدگذاری باز، در قالب ۶۴ مفهوم و ۱۴ مقوله‌ی عمده طبقه‌بندی شدند. در مرحله‌ی کدگذاری محوری، ۴ مقوله نظری تعیین شدند. در بخش کدگذاری گزینشی، این ۴ مقوله‌ی نظری به سطح انتزاعی بالاتر ارتقاء داده شدند. برحسب ویژگی‌های شرايطی، تعاملی/ فرایندی و پیامدی طبقه‌بندی شدند. حال داده‌های لازم برای پاسخ دادن به سؤالات پژوهش به دست آمد، که به تفکیک عبارت‌اند از:

سؤال اول: مؤلفه‌های تشکیل دهنده الگوی فرهنگی اسلامی-ایرانی نظام آموزش عالی کشور از دیدگاه خبرگان علمی کدام است؟ مؤلفه‌های تشکیل دهنده الگوی فرهنگی اسلامی-ایرانی به شرح زیر است:

الف) فرهنگ-اجتماع: به اعتقاد خبرگان آموزش عالی، فرهنگ دانشگاه با باورها و اعتقادات مردمان دانشگاه ارتباط دارد و با تأثیر گرفتن از عوامل اجتماعی به اشکال مختلف در اکوسیستم دانشگاه تظاهر بیرونی می‌یابد. اطلاع‌رسانان، آفت‌های فرهنگی دانشگاه را سطحی‌نگری، ظاهرینبی و ساده‌انگاری می‌دانند. آنها برای توسعه‌ی عوامل فرهنگی-اجتماعی دانشگاه، برخورداری از سازوکار مناسب سیاست‌گذاری، مدیریت مالی برای امور فرهنگی و اجتماعی، تشکیل ستادها و کانون‌های فرهنگی، ایجاد تشکل‌های اسلامی، برگزاری جشنواره، همایش، اردوها و بازدیدها، مراسم مذهبی و جشن‌های دانشجویی، حمایت از ایجاد کانون و انجمن‌های علمی و تولید نشریات دانشجویی، برگزاری مراسم نکوداشت مفاخر و برجسته‌گان دانشگاهی، معرفی آثار و افکار مفاخر و برجسته‌گان دانشگاهی، برگزاری نمایشگاه‌های کتاب و مسابقات کتاب‌خوانی، برگزاری همایش‌ها و نشست‌های هم‌اندیشی تخصصی با شخصیت‌های علمی و فرهنگی، ارائه خدمات فوق برنامه و برگزاری گفتمان‌های دانشجویی و کرسی‌های آزاد نظریه پردازی را ضروری می‌دانند. در این مقوله، مقوله‌های عمده‌ای چون فعالیت‌های فوق برنامه، اردوهای دانشجویی، تولیدات و نشریات فرهنگی، تشکل‌های دانشجویی، برنامه‌های فرهنگی-اجتماعی، معرفی الگوهای شاخص، ترویج فرهنگ مطالعه و توسعه‌ی مطالعات فرهنگی و اجتماعی قرار دارد. یکی از خبرگان علمی در مورد عامل فرهنگی-اجتماعی چنین می‌گوید:

"دانشگاه به جهات متعددی نقش فرهنگ‌سازی را به عهده دارد. دانشگاه با هدف جستجوی کمال، بنیاد پیشرفت فرهنگی و اجتماعی کشور را تشکیل می‌دهد. نهاد دانشگاه با ابزارهایی که در اختیار دارد در مسیر نقد فرهنگی و اجتماعی گام بر می‌دارد. دانشگاه با ایجاد زمینه‌های نقد و بررسی فرهنگ ملی و مواجهه با مولفه‌های سایر فرهنگ بر غنای فرهنگی جامعه می‌افزاید. انجام کارکرد مزبور، مستلزم مجهز شدن دانشگاه به برنامه‌های مطالعاتی و تغذیه فرهنگی است. در این راستا، اجرای طرح‌های پژوهشی بنیادی و کاربردی فرهنگی و اجتماعی، وجود برنامه‌ی مطالعات تحول در رشته‌های علوم انسانی و ایجاد حوزه‌های میان‌رشته‌ای، وجود برنامه‌ی مطالعات زنان و خانواده و پژوهش و مطالعه و آموزش جهت بهبود روش‌های غنی‌سازی اوقات فراغت می‌تواند به فرهنگ‌سازی با ساختار فرهنگ بومی کمک کند."

فرهنگ دارای مؤلفه‌های گوناگون شبکه‌ای و در هم تنیده‌ای است که موجب ایجاد رابطه‌های پیچیده می‌شود. پیچیدگی فرهنگ، عامل دیگری را با عنوان، عامل فرهنگی - دینی به ذهن متبادر می‌سازد. دانشگاه، با توجه کردن به عامل فرهنگی - دینی می‌تواند با انسانی کردن جامعه‌ی، یاریگر توسعه‌ی فرهنگی کشور باشد.

ب) فرهنگ-دین: به اعتقاد خبرگان آموزش عالی، کشور ما، کشوری اسلامی است. دانشگاه ما نیز باید دانشگاهی در کشور اسلامی باشد. یعنی، دانشگاهی در کشور اسلامی. آنها عقیده دارند، داشتن دغدغه‌های فرهنگی و دینی مسئولین دانشگاه، شرط اول برنامه‌ریزی‌های فرهنگی به دور از نگاه‌های صرفاً اداری و رفع مسئولیت‌ها است. اطلاع‌رسانان بر جامعیت دین در فرهنگ‌سازی تأکید داشته و بهره‌گیری از مشارکت‌های اجتماعی دانشجویان را در جهت توسعه‌ی فرهنگی-دینی، تأثیرگذار می‌دانند. آنها، برگزاری آموزش‌های اعتقادی و دینی و شناسایی جریان‌ات انحرافی، مفاهیم خرافی و نقد جریان‌ات خرافی در حوزه دین را در دانشگاه ضروری می‌دانند. در این مقوله، مقوله‌های عمده‌ای چون توسعه و تقویت فعالیت‌های فرهنگی - مذهبی و ارتقا و گسترش آموزش‌های فرهنگی - مذهبی قرار دارند. یکی از خبرگان علمی در مورد عامل فرهنگی - دینی چنین می‌گوید:

"محیط دانشگاه، محیط بسیار پاک و مقدسی است. در این محیط، فرهنگ اسلامی

بر دانشجویان تبیین شده و قشری متعهد، که در آینده مسئولیت‌های اجتماعی را برعهده می‌گیرند، تربیت می‌شود. از این رو، دانشگاه باید هویت دینی-ملی را در دانشجویان تقویت کرده و ایام و مناسبت‌های خاص مذهبی - ملی را پاس دارد. دانشگاه باید از شکل‌های قرآنی و دینی و برگزاری برنامه‌ها، محافل و مسابقات قرآنی و دینی حمایت کرده و یاریگر اجرای برنامه‌های فرهنگی - مذهبی و محافل قرآنی و مسابقات فرهنگی - مذهبی و مسابقات قرآنی در دانشگاه باشد."

کیفی سازی دانشگاه نیازمند نگاه همه‌جانبه به مقوله‌ی فرهنگ است. رسالت دانشگاه در زمینه‌ی پرورش دادن انسان‌های توانا و فرهیخته و آموزش نخبگان و برگزیدگان جامعه، استلزام توجه به عامل فرهنگی-هنری را در کنار سایر مقوله‌های فرهنگی مضاعف می‌کند. از این رو، عامل اثرگذار دیگر در جهت توسعه فرهنگی، با عنوان، عامل فرهنگی - هنری به منصفی ظهور می‌رسد.

ج) فرهنگ-هنر: به اعتقاد خبرگان آموزش عالی، کشور ما از سرمایه‌های فرهنگی و هنری بسیار غنی‌ای برخوردار است. این سرمایه‌ها، مایه‌ی فخر و مباهات ایرانیان در طول اعصار گوناگون در میان سایر ملل بوده و همیشه اعجاب ممالک دوست و دشمن را برانگیخته است. فرهنگ و هنر ما جزء جدایی‌ناپذیر از هویت ملی ماست و دانشگاه باید با برگزاری برنامه‌ها، جشنواره‌ها و نمایشگاه‌های فرهنگی و هنری این میراث ارزشمند و گرانبها را ارج نهاده و به دانشجویان معرفی نماید، و از طریق تبیین و تعمیق باورها، دانشجویان به عنوان سفیران فرهنگی، موجبات توسعه فرهنگی را در جامعه فراهم آورند. در این مقوله، مقوله‌های عمده‌ای چون حمایت از برنامه‌های فرهنگی و هنری و توسعه و گسترش فعالیت‌های فرهنگی و هنری قرار دارند. یکی از خبرگان علمی در مورد عامل فرهنگی-هنری چنین می‌گوید:

"دانشگاه وظیفه دارد در کنار آموزش و پژوهش، به تبیین جایگاه و نقش فرهنگ و هنر در ایران اسلامی بپردازد. در این راستا لازم است از انجمن‌ها و مؤسسات و شکل‌های فرهنگی و هنری حمایت کند. دانشگاه باید به تولید، اجرا و پخش برنامه‌ها و رویدادهای خاص فرهنگی و هنری توجه خاص نماید. همچنین، حمایت از احیای هنرهای اصیل ایرانی و اسلامی را سرلوحه اقدامات فرهنگی خویش قرار دهد. در این

راستا، احداث و توسعه‌ی فضاهای فرهنگی و هنری و برگزاری آموزش‌های فرهنگی و هنری بسیار مفید فایده است".

کیفیت‌بخشی به دانشگاه ایجاب می‌کند، تمام ابعاد فرهنگی مورد توجه قرار گیرد. انجام کارکردها و تحقق رسالت‌ها و اهداف فرهنگی دانشگاه مستلزم نیروی انسانی توانمند از نظر جسمی و روحی است. اهمیت ورزش در امر ارتقای سلامت، شادابی و نشاط روحی دانشگاهیان، ضرورت فراهم‌سازی زمینه‌های لازم جهت گسترش فرهنگ ورزش را در دانشگاه دوچندان می‌کند. بر این اساس، مقوله‌ی دیگری با نام عامل فرهنگی-ورزشی، که توجه به آن موجب افزایش کیفیت دانشگاه می‌شود، به منصفی ظهور می‌رسد.

(د) فرهنگ-ورزش: به اعتقاد خبرگان آموزش عالی، حرکت در مسیر رشد علمی و ارتقای فکری کشور، مستلزم تقویت بنیه‌ی جسمانی است، چرا که روان و تن با همدیگر ارتباط دارند؛ و زمینه‌ی تعالی روحانی از طریق تقویت جسم حاصل می‌آید. به زعم آنها، دانشگاه وظیفه دارد در کنار عرصه‌های علمی، فناوری، پژوهشی، همواره در میدان فرهنگی-ورزشی نیز پیشتاز باشد. در این مقوله، مقوله‌های عمده‌ای چون توسعه‌ی فرهنگی-ورزشی و امکانات فرهنگی-ورزشی قرار دارند. یکی از خبرگان علمی در مورد عامل فرهنگی-ورزشی چنین می‌گوید:

"نقش ورزش در سلامت جسم، ایجاد روحیه‌ی شور و نشاط، انگیزه و استمرار در حرکت به سوی اهداف و آرمان‌های کیفی دانشگاه بر کسی پوشیده نیست و دانشگاه به عنوان یک محیط پویا، همواره باید بر گسترش فرهنگ ورزش در کنار فعالیت‌های علمی خود تأکید داشته و حمایت خود را آن در پیغ نکند. به همین منظور، دانشگاه باید امکان شرکت دانشجویان در مسابقات ورزشی و عضویت آنها در تیم‌های ورزشی را فراهم آورد. همچنین، دانشگاه باید حمایت لازم را جهت شرکت رشته‌های ورزشی دانشگاه در جشنواره‌های ورزشی و مسابقات سراسری دانشجویی سطح کشور، و حتی خارج از کشور، به عمل آورد. همچنین، مسابقات ورزشی در دانشگاه با سایر دانشگاه‌ها یا دیگر مراکز تدارک ببیند. آنچه، در این میان بسیار مهم است، مشارکت خود دانشگاهیان و دانشجویان در تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌ها و نظارت و تمرکززدایی در اجرای فعالیت‌های مربوط به ورزش دانشجویی است.

البته، نباید از برگزاری کارگاه‌های آموزشی و تشکیل انجمن‌های ورزشی دانشجویی غافل بود. همچنین، لازم است نسبت به تأمین تجهیزات و امکانات ورزشی و مکان‌های ورزشی سرپوشیده و سرباز کوشا بود."

توجه به میراث ارزنده‌ی فرهنگی و ابعاد و عناصر گوناگون آن، زمینه را برای کارکردهای اصلی دانشگاه فراهم می‌سازد. توسعه‌ی کمی و کیفی فرهنگی در دانشگاه، ضمن حفظ اصالت فرهنگی و هویت ملی و الهام گرفتن از مایه‌های ارزنده آن، موجب می‌شود دانشگاه در آموزش‌های خود، تکیه‌گاه مستحکمی برای تربیت دانشمندان و صاحب‌نظران به دست آورد.

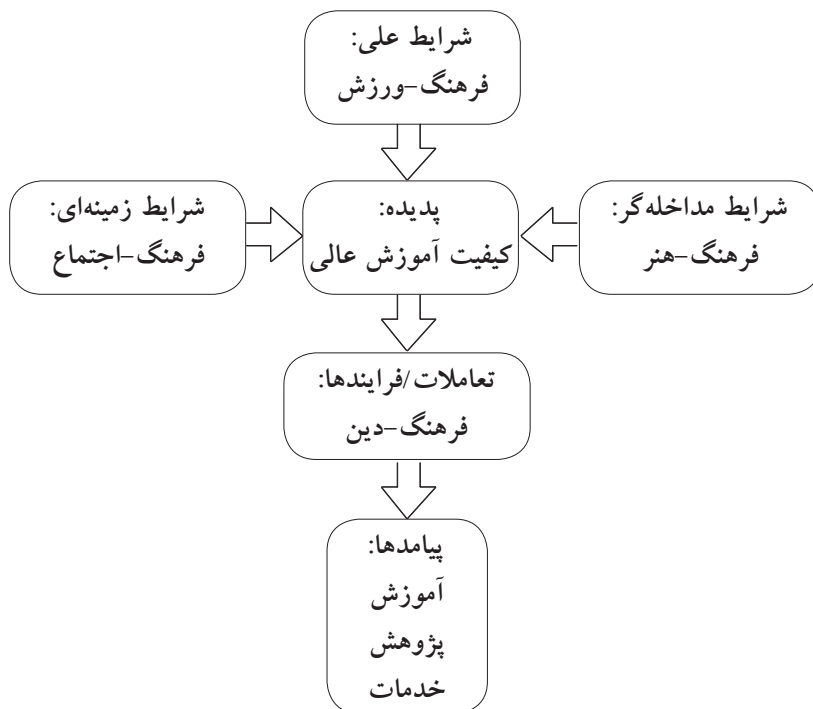
سؤال دوم: خرده-مؤلفه‌های هر یک از مؤلفه‌های تشکیل دهنده الگوی فرهنگی اسلامی - ایرانی نظام آموزش عالی کشور از دیدگاه خبرگان علمی کدام است؟
در جدول ۱، مؤلفه‌ها و خرده - مؤلفه‌های، تشکیل دهنده الگوی فرهنگی اسلامی - ایرانی برحسب ویژگی‌های شرایطی، تعاملی / فرایندی و پیامدی طبقه‌بندی شدند.

جدول ۱: مقوله‌های هسته‌ای مجدداً بازسازی شده به تفکیک سه بعد شرایطی، تعاملی / فرایندی و پیامدی

نوع مقوله	مؤلفه‌ها	خرده-مؤلفه‌ها
شرایطی	فرهنگ-اجتماع	فعالیت‌های فوق برنامه
		اردوهای دانشجویی
		تولیدات و نشریات فرهنگی
		تشکل‌های دانشجویی
		برنامه‌های فرهنگی-اجتماعی
		معرفی الگوهای شاخص
		ترویج فرهنگ مطالعه
تعاملی/فرایندی	فرهنگ-دین	توسعه و تقویت فعالیت‌های فرهنگی-مذهبی
		ارتقا و گسترش آموزش‌های فرهنگی- مذهبی
شرایطی	فرهنگ-هنر	حمایت از برنامه‌های فرهنگی و هنری
		توسعه و گسترش فعالیت‌های فرهنگی و هنری
شرایطی	فرهنگ-ورزش	توسعه‌ی فرهنگی-ورزشی
		امکانات فرهنگی-ورزشی

سؤال سوم: الگوی فرهنگی اسلامی-ایرانی متناسب با مختصات بافتی نظام آموزش عالی ایران از دیدگاه خبرگان علمی چیست؟

ابتدا، لازم است، بار دیگر دست به کدگذاری محوری بزنیم و انتزاعی‌ترین مقوله را انتخاب کنیم. یعنی، مقوله‌ای را برگزینیم که از تمامی ۴ مقوله، انتزاعی‌تر باشد. این مقوله که، مقوله‌ی مرکزی نام دارد، از انتزاعی‌ترین سطح مفهومی برخوردار بوده و می‌تواند کلیه‌ی مقوله‌های مندرج در جدول را در بر گرفته و داری خاصیت تحلیلی نیز باشد. در واقع، مقوله‌ی هسته‌ای نهایی، قلب الگوی پارادایمی است که الگویی نهایی زمینه‌ای حول آن طراحی می‌شود.

شکل ۲: الگوی پارادایمی زمینه‌ای فرهنگ برتر-فرهنگ اسلامی-ایرانی

به دیگر سخن، با توجه به اینکه ۴ مقوله‌ی مزبور با یکدیگر تشابهات مفهومی و معنایی دارند، لازم است آنها در قالب مقوله‌ی کلی‌تر، تحلیلی‌تر و قدرت انتزاعی‌تر بازسازی شوند. بر این اساس، مقوله‌ی فرهنگ برتر، فرهنگ اسلامی-ایرانی به عنوان مقوله‌ی هسته‌ای نهایی انتخاب شد.

در شکل ۲، سعی شده است در قالب یک الگوی منطقی و با تکیه بر درک و تفسیر خبرگان آموزش عالی، شرایط، زمینه‌ها و عوامل مداخله‌گر در پدیده کیفیت آموزش عالی کشور مشخص شود. یعنی، به این امر توجه شده، کیفیت از چه عواملی متأثر است؟ در کنار آن، با چه عواملی تعامل دارد؟ و پیامدهای این تعامل چیست؟ الگوی نهایی زمینه‌ای، بیانگر این حقیقت است که کیفیت نظام آموزش عالی ایران، مفهومی پیچیده و چندبعدی است که تحت تأثیر یک سری شرایط است. این شرایط در سه دسته طبقه‌بندی شده‌اند که عبارت‌اند از: شرایط علی، شرایط مداخله‌گر و شرایط زمینه‌ای.

شرایط علی، رویدادهایی است که موقعیت‌ها، مباحث و مسائل مرتبط با پدیده را خلق می‌کنند و تا حدی تشریح می‌کنند که چرا و چگونه افراد و گروه‌ها به آن پدیده مبادرت می‌ورزند. در واقع، منظور از شرایط علی، رویدادها و اتفاقاتی است که بر آن پدیده تأثیر گذاشته و منجر به بروز آن می‌شود. در این پژوهش، شرایط علی عبارت است از: فرهنگ-ورزش. این عامل، رویدادی است که منجر به توسعه‌ی پدیده کیفیت آموزش عالی می‌شود. شرایط مداخله‌گر، شرایط وسیع و عامی است که به‌عنوان تسهیل‌گر و محدودکننده راهبردها عمل می‌کند. این شرایط، اجرای راهبردها را تسهیل و تسریع کرده و یا به‌عنوان یک مانع دچار تأخیر می‌کند. در این پژوهش، شرایط مداخله‌گر نیز شامل فرهنگ-هنر است. عامل مزبور، به‌منزله‌ی راهبردهای عمل/تعامل است که با پدیده‌ی کیفیت آموزش عالی ارتباط دارد و می‌تواند آن را تسهیل کنند. علاوه بر این، شرایط زمینه‌ای، شرایطی است که راهبردها و اقدامات تحت آن، به اداره پدیده می‌پردازند. فرهنگ-اجتماع در شرایط زمینه‌ای طبقه‌بندی می‌شود. این عامل، میدان رویدادهای مربوط به کیفیت آموزش را تشکیل داده و مجموعه شرایط خاصی را به وجود می‌آورد که در بطن آن راهبردهای کنش/واکنش کیفیت آموزش عالی انجام می‌شود. شرایط مزبور، در امتداد با یکدیگر و به‌صورت یک کلیت واحد روی پدیده کیفیت آموزش عالی تأثیر می‌گذارند. کارکرد درست پدیده‌ی آموزش عالی مستلزم تعاملات و اتخاذ استراتژی‌های خاص با عامل فرهنگ-دین است. در سایه‌ی این تعاملات/فرایندها، پیامدها و نتایجی برای نظام آموزش عالی ایران حاصل می‌شود. این پیامدها را می‌توان در چند مقوله طبقه‌بندی کرد. این مقوله‌ها عبارت‌اند از: آموزش، پژوهش و خدمات.

سؤال چهارم: میزان اعتبار مؤلفه‌ها و خرده-مؤلفه‌های الگوی فرهنگی اسلامی-ایرانی نظام آموزش عالی ایران از دیدگاه خبرگان علمی چقدر است؟

برای پاسخ به این سؤال، از نرم‌افزار SPSS نسخه‌ی ۲۴ و ای‌موس نسخه‌ی ۲۴ استفاده شد. قبل از انجام تحلیل عاملی، به منظور اطمینان از کفایت نمونه‌گیری و معنی‌داری کفایت داده‌ها، مقادیر کیزر-میر-الکین (KMO) و آزمون بارتلت مورد آزمون قرار گرفت (زارع، طالبی و صیف، ۱۳۹۷). در جدول ۲، نتایج آزمون کیزر-میر-الکین و آزمون بارتلت ارائه شده است:

جدول ۲: مقادیر کیزر-میر-الکین و آزمون بارتلت

شاخص کفایت نمونه‌گیری (کیزر میر الکین)	
۰/۸۰۲	آزمون کرویت بارتلت
۶۷۲۶/۵۱۶	آماره مجذور خی
۱۹۵۳	درجه‌ی آزادی
۰/۰۰۰	سطح معنی‌داری

همانطور که در جدول فوق مشخص است، مقدار (KMO) برابر با ۰/۸۰۲ است. بنابراین، اندازه نمونه برای تحلیل عاملی مناسب است. همچنین، مقدار آزمون بارتلت در سطح ۰/۰۰۱ معنی‌دار است. بر این اساس، شرط لازم برای انجام تحلیل عاملی فراهم شده است.

در جدول ۳، نتایج تحلیل مدل عاملی تأییدی مرحله‌ی اول، به تفکیک هر یک از عامل‌های پژوهش حاضر آمده است. همان‌طور که این جدول نشان می‌دهد، تمام خرده‌مؤلفه‌ها دارای همبستگی معنی‌دار با مؤلفه‌ها هستند. به دیگر سخن، معدل‌یابی معادلات ساختاری نشان می‌دهد، تمام خرده‌مؤلفه‌ها دارای بار عاملی معنی‌داری هستند.

جدول ۳: بارهای عاملی و واریانس تبیین شده هر یک از گویه‌ها

مقوله‌ی مقوله‌ی هسته‌ای	مقوله‌ی عمده	مفاهیم	واریانس تبیین شده	واریانس
فرهنگ - اجتماع	فعالیت‌های فوق برنامه	وجود شرایط و روش‌هایی برای پذیرش و ثبت نام دانشجویان در برنامه‌های دانشگاه	۰/۴۹۹۸۴۹	۰/۷۰۷
		تعداد ساعات فعالیت‌های فوق برنامه و تفریحی ارائه شده برای دانشجویان در هفته	۰/۵۹۲۹	۰/۷۷۰
		برخورداري دانشگاه از سازوکار مناسب ارائه خدمات فوق برنامه به دانشجویان برای تقویت یادگیری آنان	۰/۷۹۷۴۴۹	۰/۸۹۳
		تعداد گفتمان‌های دانشجویی و کرسی‌های آزاد نظریه‌پردازی	۰/۸۰۴۶۰۹	۰/۸۹۷
	اردوهای دانشجویی	تعداد سفرهای زیارتی و سیاحتی عمومی و اردوهای تفریحی، فرهنگی و علمی برگزار شده در سال	۰/۴۸۰۲۴۹	۰/۶۹۳
		درصد دانشجویان استفاده کننده از تسهیلات سفرهای سیاحتی و زیارتی از کل دانشجویان در سال	۰/۴۶۹۲۲۵	۰/۶۸۵
		درصد دانشجویان شرکت کننده در اردوهای فرهنگی و هنری برگزار شده از کل دانشجویان به تفکیک مقطع تحصیلی و جنسیت	۰/۵۹۴۴۴۱	۰/۷۷۱
		تعداد مقالات منتشر شده در دانشگاه در حوزه دین	۰/۴۴۲۲۲۵	۰/۶۶۵
	تولیدات و نشریات فرهنگی	نسبت نشریات دانشجویی به کل نشریات دانشگاه	۰/۴۰۹۶	۰/۶۴۰
		نسبت تعداد نشریه‌های فرهنگی موجود به تعداد کل دانشجویان به تفکیک عناوین و تیراژ کل	۰/۶۵۷۷۲۱	۰/۸۱۱
		تیراژ نشریات	۰/۵۸۵۲۲۵	۰/۷۶۵
		تعداد عنوان کتاب‌های منتشر شده	۰/۵۸۲۱۶۹	۰/۷۶۳
		حمایت از اصحاب کتاب و نویسندگان مقالات	۰/۴۴۲۲۲۵	۰/۶۶۵
		نسبت تعداد تشکل‌های دانشجویی به تعداد کل دانشجویان دانشگاه	۰/۴۶۲۴	۰/۶۸۰
تشکل‌های دانشجویی	نسبت دانشجویان عضو تشکل‌های دانشجویی به کل دانشجویان به تفکیک مقطع تحصیلی و جنسیت	۰/۴۲۶۴۰۹	۰/۶۵۳	
	نرخ رشد انجمن‌های علمی، ورزشی، فرهنگی و تشکل‌های دانشجویی	۰/۳۹۶۹	۰/۶۳۰	
	تعداد مؤسسات بهره‌مند از حمایت‌های مادی دانشگاه	۰/۷۵۳۴۲۴	۰/۸۶۸	
	تعداد کانون‌ها، اتحادیه‌ها، انجمن‌های علمی، کانون‌های فرهنگی و هنری و هیأت‌های مذهبی، نهادهای فعال دانشجویی در زمینه‌های قرآن و عترت، ادبیات، فیلم و عکس، موسیقی، هنرهای نمایشی، هنرهای تجسمی، صنایع دستی، فرهنگ و اندیشه، ایران شناسی و ...	۰/۲۷۹۸۴۱	۰/۵۲۹	

مقوله‌ی هسته‌ای	مقوله‌ی عمده	مفاهیم	واریانس تبیین شده	واریانس
فرهنگ- اجتماع	برنامه‌های فرهنگی- اجتماعی	تعداد برنامه‌ها و جشنواره‌های فرهنگی- اجتماعی برگزار شده در سال	۰/۶۷۴۰۴۱	۰/۸۲۱
		شرکت در جشنواره‌ی بین المللی علوم انسانی و اسلامی فارابی	۰/۵۳۷۲۸۹	۰/۷۳۳
		برخوردراری دانشگاه از سازوکار مناسب سیاستگذاری، مدیریت مالی برای امور فرهنگی و اجتماعی، تشکیل ستادها و کانون‌های فرهنگی، ایجاد تشکل‌های اسلامی، برگزاری جشنواره، همایش، اردوها و بازدیدها، مراسم مذهبی و جشن‌های دانشجویی، حمایت از ایجاد کانون و انجمن‌های علمی و تولید نشریات دانشجویی	۰/۶۸۲۲۷۶	۰/۸۲۶
	معرفی الگوهای شاخص	برگزاری آموزش‌های عمومی و اجتماعی	۰/۵۷۳۰۴۹	۰/۷۵۷
		برگزاری مراسم نکوداشت مفاخر و برجسته‌گان دانشگاهی	۰/۳۱۱۳۶۴	۰/۵۵۸
	ترویج فرهنگ مطالعه	معرفی آثار و افکار مفاخر و برجسته‌گان دانشگاهی	۰/۸۱۷۲۱۶	۰/۹۰۴
		برگزاری نمایشگاه‌های کتاب و مسابقات کتابخوانی	۰/۵۰۹۷۹۶	۰/۷۱۴
		استقرار کتابخانه‌های سیار در خوابگاه‌های دانشجویی	۰/۷۲۴۲۰۱	۰/۸۵۱
		اهدای بن خرید کتاب	۰/۳۴۸۱	۰/۵۹۰
		تهیه گزارش‌های تصویری از کتابخانه‌ها، نمایشگاه‌ها و غیره	۰/۵۲۲۷۲۹	۰/۷۲۳
		برگزاری همایش‌ها و نشست‌های هم‌اندیشی تخصصی با شخصیت‌های علمی و فرهنگی	۰/۸۱۹۰۲۵	۰/۹۰۵
		توجه دانشگاه به رشد و گسترش مطالعه و استمرار آن	۰/۵۶۱۰۰۱	۰/۷۴۹
	توسعه‌ی مطالعات فرهنگی و اجتماعی	اجرای طرح‌های پژوهشی بنیادی و کاربردی فرهنگی و اجتماعی	۰/۴۱۶۰۲۵	۰/۶۴۵
		وجود برنامه‌ی مطالعات تحول در رشته‌های علوم انسانی و ایجاد حوزه‌های میان رشته‌ای	۰/۷۹۳۸۸۱	۰/۸۹۱
		وجود برنامه‌ی مطالعات زنان و خانواده	۰/۶۸۸۹	۰/۸۳۰
پژوهش و مطالعه و آموزش جهت بهبود روش‌های غنی سازی اوقات فراغت		۰/۱۷۷۲۴۱	۰/۴۲۱	
فرهنگ- دین	توسعه و تقویت فعالیت‌های فرهنگی- مذهبی	تعداد برنامه‌های فرهنگی- مذهبی و محافل قرآنی اجرا شده در سال	۰/۳۷۸۲۲۵	۰/۶۱۵
		میزان رضایت شرکت کنندگان بهره‌مند از برنامه‌های اجرا شده	۰/۴۲۹۰۲۵	۰/۶۵۵
		هزینه تمام شده به ازای هر برنامه اجرا شده	۰/۵۹۴۴۴۱	۰/۷۷۱
		تعداد مسابقات فرهنگی- مذهبی و مسابقات قرآنی برگزار شده در دانشگاه	۰/۶۱۱۵۲۱	۰/۷۸۲
		حمایت از تشکل‌های قرآنی و دینی	۰/۵۸۲۱۶۹	۰/۷۶۳
		حمایت از برگزاری برنامه‌ها، محافل و مسابقات قرآنی و دینی	۰/۵۶۱۰۰۱	۰/۷۴۹
		بزرگداشت ایام و مناسبت‌های خاص مذهبی- ملی	۰/۴۸۸۶۰۱	۰/۶۹۹

مقوله‌ی هسته‌ای	مقوله‌ی عمده	مفاهیم	واریانس تبیین شده	واریانس	
فرهنگ- دین	ارتقا و گسترش آموزش‌های فرهنگی- مذهبی	شناسایی جریان‌های انحرافی، مفاهیم خرافی و نقد جریان‌های خرافی در حوزه دین	۰/۴۲۹۰۲۵	۰/۶۵۵	
		برگزاری جلسات آموزش روخوانی و روان‌خوانی قرآن کریم	۰/۴۸۸۶۰۱	۰/۶۶۹	
		برگزاری آموزش‌های اعتقادی و دینی	۰/۴۳۱۶۴۹	۰/۶۵۷	
فرهنگ- هنر	حمایت از برنامه‌های فرهنگی و هنری	حمایت از انجمن‌ها و مؤسسات و تشکل‌های فرهنگی و هنری	۰/۶۰۹۹۶۱	۰/۷۸۱	
		حمایت از تولید و اجرا و پخش برنامه‌ها و رویدادهای خاص فرهنگی و هنری	۰/۵۹۱۳۶۱	۰/۷۶۹	
		حمایت از احیای هنرهای اصیل ایرانی و اسلامی	۰/۸۴۰۸۸۹	۰/۹۱۷	
		تعداد شرکت‌کنندگان در برنامه‌ها	۰/۸۳۳۵۶۹	۰/۹۱۳	
		میزان رضایت شرکت‌کنندگان از برنامه‌ها	۰/۲۷۶۶۷۶	۰/۵۲۶	
	توسعه و گسترش فعالیت‌های فرهنگی و هنری	توسعه و گسترش فعالیت‌های فرهنگی و هنری	برگزاری برنامه‌ها، جشنواره‌ها و نمایشگاه‌های فرهنگی و هنری در دانشگاه	۰/۴۹۱۴۰۱	۰/۷۰۱
			احداث و توسعه فضاهای فرهنگی و هنری	۰/۴۹	۰/۷۰۰
			برگزاری آموزش‌های فرهنگی و هنری	۰/۳۵۰۴۶۴	۰/۵۹۲
			درصد دانشجویان شرکت‌کننده در مسابقات ورزشی از کل دانشجویان به تفکیک مقطع تحصیلی و جنسیت	۰/۷۱۰۶۴۹	۰/۸۴۳
فرهنگ- ورزش	توسعه‌ی فرهنگی- ورزشی	تعداد دانشجویان عضو تیم‌های ورزشی	۰/۷۱۷۴۰۹	۰/۸۴۷	
		تعداد شرکت رشته‌های ورزشی دانشگاه در جشنواره‌های ورزشی و مسابقات سراسری دانشجویی سطح کشور	۰/۶۸۵۵۸۴	۰/۸۲۸	
		تعداد مسابقات ورزشی برگزار شده در دانشگاه با سایر دانشگاه‌ها یا دیگر مراکز	۰/۷۲۷۶۰۹	۰/۸۵۳	
		مشارکت دانشگاهیان و دانشجویان در تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌های مربوط به ورزش دانشجویی	۰/۷۴۳۰۴۴	۰/۸۶۲	
		نظارت و تمرکززدایی در اجرای فعالیت‌های ورزشی دانشجویی	۰/۴۰۹۶	۰/۶۴۰	
		برگزاری کارگاه‌های آموزشی	۰/۵۸۳۶۹۶	۰/۷۶۴	
		تشکیل انجمن‌های ورزشی دانشجویی در دانشگاه	۰/۵۱۸۴	۰/۷۲۰	
		نسبت مساحت مکان‌های ورزشی به تفکیک سر پوشیده و سر باز به تعداد کل دانشجویان	۰/۵۰۱۲۸۴	۰/۷۰۸	
		وجود امکانات ورزشی در دانشگاه	۰/۵۱۵۵۲۴	۰/۷۱۸	
		تأمین تجهیزات ورزشی دانشگاه	۰/۴۹	۰/۷۰۰	

با توجه به خروجی ای-موس در جدول ۴، مقادیر CMIN/DF و مقادیر RMSEA معنی دار است. همچنین، میزان شاخص نکویی برازش (GFI)، شاخص تعدیل شده نکویی برازش (AGFI)، شاخص برازندگی تطبیقی (CFI)، شاخص برازش هنجار شده بنتلر بونت (NNFI)، شاخص برازش توکر-لوئیس (TLI)، شاخص برازش افزایشی (IFI) و شاخص برازش نسبی (RFI) نیز در بالاتر از ۰/۹۰ هستند. بنابراین داده‌های این پژوهش با ساختار عاملی مؤلفه‌ها، برازش مناسبی دارد.

جدول ۴: شاخص‌های برازش تحلیل عاملی مرتبه‌ی اول

شاخص‌های برازش									مؤلفه
RFI	IFI	TLI	NNFI	CFI	AGFI	GFI	RMSEA	CMIN/DF	
۰/۹۱۸	۰/۹۸۰	۰/۹۵۰	۰/۹۶۷	۰/۹۸۰	۰/۹۵۴	۰/۹۸۸	۰/۰۷۷	۲/۳۱	فعالیت‌های فوق برنامه
۰/۹۱۲	۰/۹۳۰	۰/۹۰۶	۰/۹۱۶	۰/۹۲۸	۰/۹۲۲	۰/۹۵۵	۰/۰۷۷	۲/۱۴۴	اردوهای دانشجویی
۰/۹۱۶	۰/۹۷۲	۰/۹۴۵	۰/۹۴۵	۰/۹۷۱	۰/۹۳۶	۰/۹۷۳	۰/۰۵۸	۱/۹۷۵	تولیدات و نشریات فرهنگی
۰/۹۶۴	۰/۹۹۷	۰/۹۴۸	۰/۹۹۳	۰/۹۹۷	۰/۹۶۵	۰/۹۹۵	۰/۰۵۱	۱/۹۹۵	تشکل‌های دانشجویی
۰/۹۸۷	۱/۰۰۰	۱/۰۰۲	۰/۹۹۸	۱/۰۰۰	۰/۹۷۹	۰/۹۹۸	۰/۰۰۰	۰/۸۹۲	برنامه‌های فرهنگی-اجتماعی
۰/۹۵۲	۰/۹۹۳	۰/۹۸۳	۰/۹۸۰	۰/۹۹۳	۰/۹۴۵	۰/۹۸۱	۰/۰۴۲	۱/۶۲۴	معرفی الگوهای شاخص
۰/۹۹۹	۱/۰۰۱	۱/۰۰۶	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۹۹۶	۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۱۸۷	ترویج فرهنگ مطالعه
۰/۹۲۸	۰/۹۷۷	۰/۹۵۸	۰/۹۶۰	۰/۹۷۷	۰/۹۰۰	۰/۹۵۱	۰/۰۶۶	۲/۲۷۴	توسعه‌ی مطالعات فرهنگی و اجتماعی
۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۰۵۳	۰/۰۰۰	توسعه و تقویت فعالیت‌های فرهنگی-مذهبی
۰/۹۸۲	۰/۹۹۸	۰/۹۹۲	۰/۹۹۶	۰/۹۹۸	۰/۹۶۴	۰/۹۹۵	۰/۰۵۱	۱/۷۵۶	ارتقا و گسترش آموزش‌های فرهنگی-مذهبی
۰/۹۶۸	۰/۹۹۴	۰/۹۸۱	۰/۹۹۰	۰/۹۹۴	۰/۹۵۰	۰/۹۹۰	۰/۰۶۹	۲/۴۰۵	حمایت از برنامه‌های فرهنگی و هنری
۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۰۷۳	۰/۰۰۰	توسعه و گسترش فعالیت‌های فرهنگی و هنری
۰/۹۹۱	۱/۰۰۱	۱/۰۱۱	۰/۹۹۹	۱/۰۰۰	۰/۹۹۸	۰/۹۹۹	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	توسعه‌ی فرهنگی-ورزشی
۰/۹۸۹	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۹۹۸	۱/۰۰۰	۰/۹۸۳	۰/۹۹۸	۰/۰۰۰	۰/۹۸۷	امکانات فرهنگی-ورزشی

سؤال پنجم: آیا الگوی الگوی فرهنگی اسلامی-ایرانی متناسب با نظام آموزش عالی ایران از دیدگاه خبرگان علمی دارای برآزش و مطلوبیت است؟

برای پاسخ به این سؤال از تحلیل عاملی مرتبه دوم استفاده شد. در مدل عاملی مرتبه‌ی دوم مدلیابی معادلات ساختاری، عامل‌های پنهانی (مؤلفه‌ها)، که با استفاده از متغیرهای مشاهده شده (خرده‌مؤلفه‌ها) اندازه‌گیری می‌شوند، خود تحت تأثیر یک متغیر زیربنای تر و به عبارتی متغیر پنهان، اما در یک سطح بالاتر قرار دارند (قاسمی، ۱۳۹۲). در این پژوهش، مدل عاملی مرتبه‌ی دوم از ۱۴ خرده-مؤلفه تشکیل شده است. بر این پایه، Xi1 (الگوی طراحی شده) به عنوان متغیر پنهان است و Eta1 تا Eta14 به عنوان متغیر مشاهده شده تحت تأثیر متغیر پنهان زیربنایی تر Xi1 قرار دارد. با توجه به اینکه، الگوی فرهنگی تأثیرگذار بر کیفیت آموزش عالی دارای ۱۴ خرده-مؤلفه است که می‌تواند به عنوان نشان‌گر این سازه عمل کنند، از این رو، تحلیل عاملی مرتبه دوم در راستای آزمون و نیز روائی عوامل سازه الگوی فرهنگی نظام آموزش عالی ایران بررسی شده است. نتیجه‌ی آزمون تحلیل عاملی تأییدی مرتبه‌ی دوم عامل، در جدول ۶ و نمودار مفهومی آن در شکل ۲ ارائه شده است.

جدول ۶: بارهای عاملی

ردیف	نماد	عامل	بارعاملی
۱	Eta1	فعالیت‌های فوق برنامه	۰/۳۶۹
۲	Eta2	اردوهای دانشجویی	۰/۷۸۱
۳	Eta3	توليدات و نشریات فرهنگی	۰/۷۶۴
۴	Eta4	تشکل‌های دانشجویی	۰/۷۷۱
۵	Eta5	برنامه‌های فرهنگی-اجتماعی	۰/۷۴۸
۶	Eta6	معرفی الگوهای شاخص	۰/۸۰۵
۷	Eta7	ترویج فرهنگ مطالعه	۰/۶۰۴
۸	Eta8	توسعه‌ی مطالعات فرهنگی و اجتماعی	۰/۷۱۲
۹	Eta9	توسعه و تقویت فعالیت‌های فرهنگی-مذهبی	۰/۸۲۰
۱۰	Eta10	ارتقا و گسترش آموزش‌های فرهنگی-مذهبی	۰/۷۶۸
۱۱	Eta11	حمایت از برنامه‌های فرهنگی و هنری	۰/۷۴۷
۱۲	Eta12	توسعه و گسترش فعالیت‌های فرهنگی و هنری	۰/۸۶۶
۱۳	Eta13	توسعه‌ی فرهنگی-ورزشی	۰/۸۷۱
	Eta14	امکانات فرهنگی-ورزشی	۰/۷۶۸

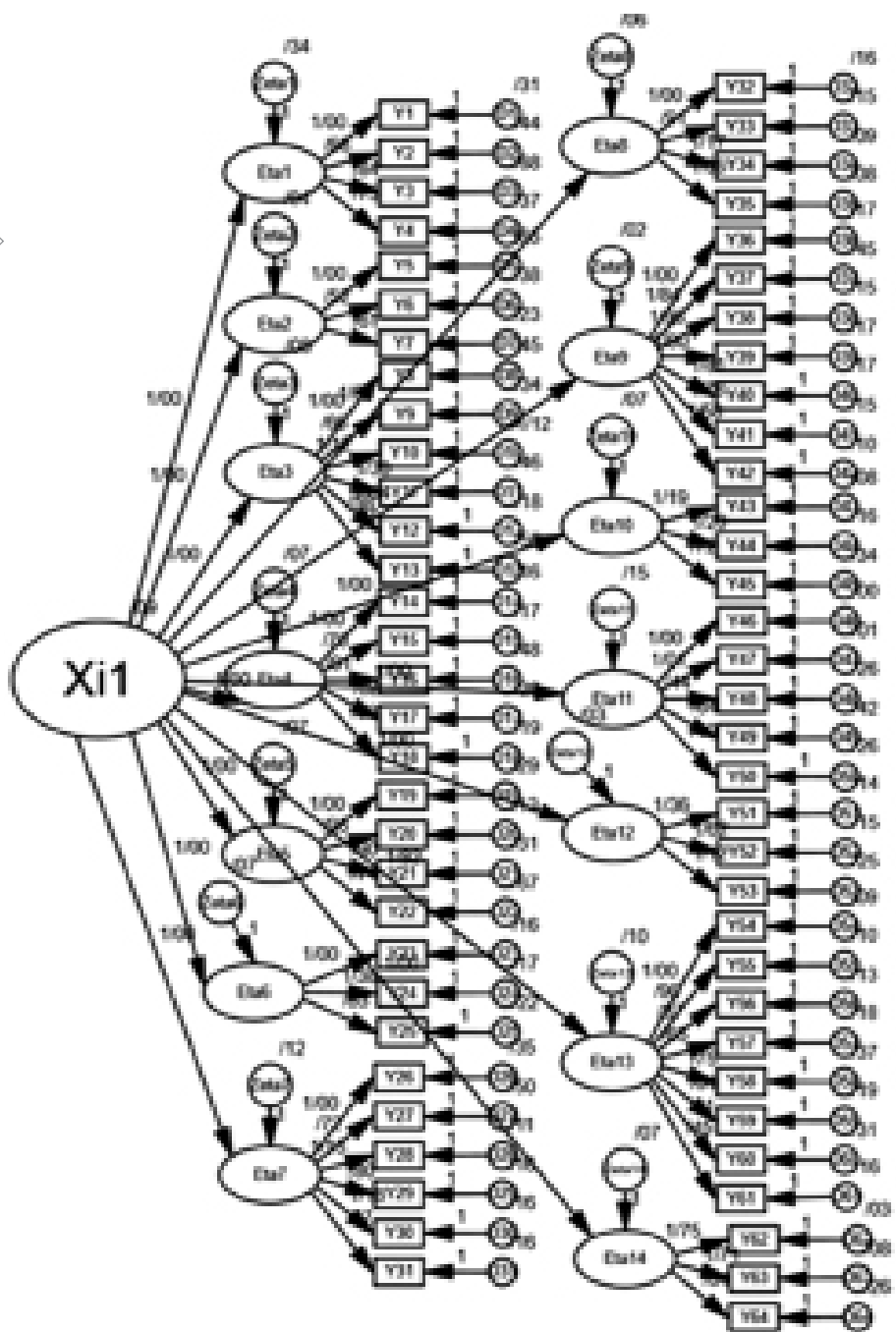
با توجه به خروجی ای‌موس در جدول ۷، مقدار CMIN/DF محاسبه شده برابر با ۱/۹۲۴ است. همچنین، مقدار RMSEA برابر با ۰/۳۹ است. میزان شاخص نکویی برازش (GFI)، شاخص تعدیل شده نکویی برازش (AGFI)، شاخص برازندگی تطبیقی (CFI)، شاخص برازش هنجار شده بنتلر بونت (NNFI)، شاخص برازش توکر-لویس (TLI)، شاخص برازش افزایشی (IFI) و شاخص برازش نسبی (RFI) نیز در مدل حاضر بالاتر از ۰/۹۰ هستند.

جدول ۷: شاخص‌های برازش تحلیل عاملی مرتبه‌ی دوم الگوی فرهنگی تأثیرگذار بر کیفیت

مشخصه	برآورد
نسبت معذور خی به درجه آزادی (CMIN/DF)	۱/۸۹۶
شاخص ریشه دوم میانگین مربعات باقیمانده (RMSEA)	۰/۰۳۸
شاخص نکویی برازش (GFI)	۰/۹۹۱
شاخص تعدیل شده نکویی برازش (AGFI)	۰/۹۲۱
شاخص برازش تطبیقی (CFI)	۰/۹۴۲
شاخص برازش هنجار شده بنتلر بونت (NFI)	۰/۹۶۱
شاخص برازش توکر-لویس (TLI)	۱/۰۰۰
شاخص برازش افزایشی (IFI)	۰/۹۱۹
شاخص برازش نسبی (RFI)	۰/۹۳۴

با توجه به شاخص‌های برازش جدول ۶، می‌توان نتیجه گرفت که الگوی فرهنگی تأثیرگذار بر کیفیت نظام آموزش عالی ایران از برازش بسیار مطلوبی برخوردار است.

شکل ۲: خروجی ای موس برای تحلیل عاملی مرتبه‌ی دوم سازه الگوی فرهنگی تأثیرگذار بر کیفیت نظام آموزش عالی کشور

بحث و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر، از طریق روش تحقیق ترکیبی، ۴ مؤلفه‌ی اصلی و ۱۴ خرده-مؤلفه برای الگوی فرهنگی نظام آموزش عالی، به صورت دقیق و با توجه به پیچیدگی سازمان دانشگاه مورد موشکافی قرار گرفت. حقیقت این است که، بین چگونگی و مختصات فرهنگ دانشگاهی و میزان رشد و توسعه‌ی تولیدات علمی رابطه وجود دارد. حرکت در مسیر تحقق دانشگاه تمدن‌ساز و تربیت دانشجویان توانمند و تقویت کارکردهای دوگانه‌ی دانشگاه (تولید علم و تولید فرهنگ) نیازمند تقویت و اجرای برنامه‌های فرهنگی متنوع و تاثیرگذار است (هاشم‌زهی و همکاران، ۱۳۹۰).

این پژوهش گامی هرچند کوچک در جهت بینش‌افزایی و افزایش ظرفیت مولد و بارآور طرح‌های فرهنگی نظام آموزش عالی کشور است. بدین لحاظ، نتایج حاصل از این پژوهش، در سطح خرد و کلان قابل استفاده است. در سطح کلان، وزرات علوم، تحقیقات و فناوری، سازمان سنجش و آموزش کشور، شورای عالی انقلاب فرهنگی و معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، سازمان اطلاعات و مدارک علمی کشور و مؤسسه‌ی پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی و... می‌توانند از نتایج آن بهره‌برند. در سطح خرد نیز برای دانشگاه‌های کشور مفید فایده است. علاوه بر این، به عنوان مرجع می‌تواند پاسخگوی نیازهای پژوهشی پژوهشگران و علاقمندان حوزه‌ی آموزش عالی باشد.

منابع

- آیت الله امام خمینی (ره)، سید روح الله (۱۳۵۸). بیانات در دیدار استادان دانشگاه تهران در تاریخ ۱۳۵۸/۰۴/۱۳
- آیت الله خامنه‌ای (مد ظله العالی)، سید علی. (۱۳۶۲ الف). بیانات در دیدار با اعضای ستاد انقلاب فرهنگی در تاریخ ۱۳۶۲/۰۲/۰۵
- آیت الله خامنه‌ای (مد ظله العالی)، سید علی. (۱۳۶۲ ب). بیانات در مراسم افتتاحیه‌ی دومین دوره‌ی تخصصی دانشگاه امام صادق (ع) در تاریخ ۱۳۶۲/۱۰/۰۳
- آیت الله خامنه‌ای (مد ظله العالی)، سید علی. (۱۳۶۵). بیانات در مراسم افتتاح دانشگاه تربیت مدرس در تاریخ ۱۳۶۵/۰۸/۰۶
- آیت الله خامنه‌ای (مد ظله العالی)، سید علی. (۱۳۶۶). بیانات در جلسه‌ی پرسش و پاسخ در مسجد دانشگاه تهران در تاریخ ۱۳۶۶/۰۸/۱۷
- آیت الله خامنه‌ای (مد ظله العالی)، سید علی. (۱۳۶۹). بیانات در خطبه‌های نماز جمعه‌ی تهران در تاریخ ۱۳۶۹/۰۱/۱۰
- آیت الله خامنه‌ای (مد ظله العالی)، سید علی. (۱۳۷۵). پیام شفاهی به دانشجویان در تاریخ ۱۳۷۵/۰۷/۰۳
- آیت الله خامنه‌ای (مد ظله العالی)، سید علی. (۱۳۷۷). بیانات در جلسه پرسش و پاسخ با جوانان در دومین روز از دهه فجر (روز انقلاب اسلامی و جوانان) در تاریخ ۱۳۷۷/۱۱/۱۳.
- آیت الله خامنه‌ای (مد ظله العالی)، سید علی. (۱۳۸۳). بیانات در دیدار وزیر علوم و رؤسای دانشگاه‌ها در تاریخ ۱۳۸۳/۱۰/۱۷.
- آیت الله خامنه‌ای (مد ظله العالی)، سید علی. (۱۳۸۸). بیانات در دیدار وزیر علوم و استادان دانشگاه تهران در تاریخ ۱۳۸۸/۱۱/۱۳.
- آیت الله خامنه‌ای (مد ظله العالی)، سید علی. (۱۳۹۰). بیانات در دیدار جمعی از اساتید دانشگاه در تاریخ ۱۳۹۰/۰۶/۰۲.
- آیت الله خامنه‌ای (مد ظله العالی)، سید علی. (۱۳۹۲). بیانات در دیدار با دانشجویان در تاریخ ۱۳۹۲/۰۵/۰۶.
- آیت الله خامنه‌ای (مد ظله العالی)، سید علی. (۱۳۹۳). بیانات در در حرم مطهر امام رضا علیه السلام در تاریخ ۱۳۹۳/۰۱/۰۱.
- آیت الله خامنه‌ای (مد ظله العالی)، سید علی. (۱۳۹۴ الف). بیانات در دیدار رؤسای دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری در تاریخ ۱۳۹۴/۰۸/۲۰.
- آیت الله خامنه‌ای (مد ظله العالی)، سید علی. (۱۳۹۴ ب). بیانات در دیدار فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی و پدافند هوایی ارتش در تاریخ ۱۳۹۴/۱۱/۱۹.
- آیت الله خامنه‌ای (مد ظله العالی)، سید علی. (۱۳۹۵). بیانات در دیدار اعضای شورای عالی "مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت" در تاریخ ۱۳۹۵/۰۲/۰۶.

- آیت‌الله خامنه‌ای (مد ظله العالی)، سید علی. (۱۳۹۸). بیانات در دیدار نخبگان و استعداد‌های برتر علمی در تاریخ ۱۳۹۸/۰۷/۱۷.
- ابراهیمی، روناک، عدلی، فریبا و مهران، گلنار. (۱۳۹۴). نقش فرهنگ دانشگاهی بر دانش‌آفرینی از دیدگاه صاحب‌نظران نظام آموزش عالی. فصل‌نامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۲۱ (۱)، ۱۵۱-۱۲۷.
- اسلام‌پناه، مهدی و الوانی، سیدمهدی. (۱۳۹۷). بررسی ابعاد فرهنگ اسلامی ایرانی و تأثیر آن بر رفتار مدیران و میزان رضایت شغلی کارکنان. مدیریت فرهنگی، ۱۲ (۴)، ۱-۱۲.
- اصغری، فیروزه، عباس‌پور، عباس، رحیمیان، حمید و غیائی، سعید. (۱۳۹۷). ضرورت‌های مفهومی و الزامات روشی در مطالعات فرهنگ دانشگاهی. فصل‌نامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۱۱ (۱)، ۱۶۴-۱۲۹.
- افراسیابی، رویا و یساول، ناهید. (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی فرهنگ در آموزش عالی. فصل‌نامه رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری، ۳ (۱۳)، ۲۹۱-۲۸۳.
- تمنا، سعید و صمدی، سمیه. (۱۳۹۵). رابطه سرمایه فرهنگی و سرمایه اجتماعی با میزان آگاهی دانشجویان از فرهنگ دانشگاهی. فصل‌نامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۲۲ (۱)، ۹۹-۹۹.
- حمدی، کریم و حائری، مریم. (۱۳۸۶). بررسی عوامل موثر بر عملکرد مدیران فرهنگی دانشگاه، مطالعه موردی واحدهای منطقه (۸) دانشگاه آزاد اسلامی، مدیریت فرهنگی، ۱ (پیش شماره ۱)، ۹۹-۷۷.
- خاکباز، عظیمه‌سادات. (۱۳۹۱). مطالعه تطبیقی تجربه فرهنگی تربیت مدرس در ایران و آلمان. فصل‌نامه علمی پژوهشی راهبرد فرهنگ، ۵ (۱۷-۱۸)، ۷-۲۵.
- دلاور، علی. (۱۳۹۸). مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی. تهران: رشد.
- ذاکر صالحی، غلامرضا و نظریان، زهرا. (۱۳۹۳). جایگاه فرهنگ دانشگاهی و الزامات نهادی علم در زندگی دانشجویی. جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، ۱ (۳)، ۳۳-۶۹.
- ذوالفقارزاده، محمدمهدی، امیری، علی‌نقی و زارعی‌متین، حسن. (۱۳۹۰). کشف "فرهنگ دانشگاه!": واکاوی نظری و گونه‌شناختی مطالعات فرهنگ دانشگاهی. اندیشه مدیریت راهبردی (اندیشه مدیریت)، ۵ (۱)، ۹۷-۴۵.
- زارع، حسین، طالبی، سعید و صیف، محمدحسن. (۱۳۹۷). آمار استنباطی پیشرفته. تهران: دانشگاه پیام‌نور.
- سیف، علی‌اکبر. (۱۳۹۴). ساختن ابزارهای اندازه‌گیری متغیرهای پژوهشی در روان‌شناسی و علوم تربیتی. تهران: دیدار.
- عباس‌زاده، محمد، رضایی فرهادآباد، رجب و امین مظفری، فاروق. (۱۳۹۴). بررسی رابطه فرهنگ رشته‌ای با انواع فرهنگ‌های دانشگاهی در دانشگاه تبریز. جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۶ (۴)، ۱-۲۴.
- عبدالله، عبدالمطلب و جعفریان، مسعود. (۱۳۸۱). الگوهای رفتاری و مذهبی دانشجویان در دوران تحصیل، دانشگاه اسلامی، ۶ (۱۴)، ۱۵۹-۱۸۲.

- عسکری مقدم، رضا. (۱۳۹۷). طرحی برای سنجش فرهنگ علمی و دانشگاهی. مطالعات اجتماعی ایران، ۱۲ (۲)، ۵۳-۸۲.
- فراست‌خواه، مقصود. (۱۳۹۵). دانشگاه ایرانی و مسأله کیفیت. تهران: آگاه.
- فراست‌خواه، مقصود. (۱۳۹۷). دانشگاه و آموزش عالی: منظرهای جهانی و مسأله‌های ایرانی. تهران: نی.
- فیروزکوهی مقدم، طیبه. (۱۳۸۰). بررسی جریان‌های مختلف آموزش عالی در ایران. تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- قاسمی، وحید. (۱۳۹۲). مدل‌سازی معادله ساختاری در پژوهش‌های اجتماعی با کاربرد Amos Graphics. تهران، جامعه‌شناسان.
- قانع‌راد، محمد امین و قاضی پور، فریده. (۱۳۸۱). عوامل هنجاری و سازمانی موثر بر میزان بهره‌وری اعضای هیأت علمی. پژوهش فرهنگی، ۷ (۴)، ۱۶۷-۲۰۶.
- محمدپور، احمد. (۱۳۹۰). فرا روش. تهران: جامعه‌شناسان.
- مرزوقی، رحمت‌الله، پیروی‌نژاد، زینب، ترک‌زاده، جعفر و محمدی، مهدی. (۱۳۹۷). بافت‌نگاری سازوکارهای رهبری برای توسعه‌ی فرهنگ در دانشگاه اسلامی در چارچوب مدل توسعه‌ی نظام‌های رفتاری. فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۸ (۲۹)، ۶۰۴-۵۷۵.
- مرشدی، ابوالفضل و خلیج، حسین. (۱۳۹۲). ارزیابی سیاست‌های فرهنگی آموزش عالی کشور: کثرت در وحدت فرهنگی / همزیستی فرهنگ علمی و دینی. برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۴ (۱۴)، ۱۰۷-۱۴۴.
- ملکی، حسن. (۱۳۸۹). تعلیم و تربیت اسلامی، رویکرد کلان‌نگر. تهران: عابد.
- ممنون، مینا، عدلی، فریبا و صمدی، پروین. (۱۳۹۶). نقش فرهنگ دانشگاهی بر سهیم‌سازی دانش بین اعضای هیأت علمی، مطالعه موردی دانشگاه الزهراء (س). اندیشه‌های نوین تربیتی، ۱۳ (۱)، ۵۰-۲۹.
- مورن، ادگار، دمیگو موتا، راول و سییورانا، روخر. (۱۳۸۷). اندیشه‌ی پیچیده و روش یادگیری در عصر سیاره‌ای. ترجمه‌ی محمد یمنی دوزی سرخابی، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- میرمحمدی، داوود. (۱۳۹۳). تحلیلی بر مؤلفه‌های فرهنگی در منظومه فکری امام خمینی رحمت‌الله علیه و مقام معظم رهبری (مد ظله العالی). قم: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.
- هاشم‌زهی، نوروز، میرزا، بهروز و رشتیانی، آذر. (۱۳۹۰). عوامل مؤثر بر گرایش دانشجویان به برنامه‌های فرهنگی دانشگاه (مقایسه دانشگاه آزاد اسلامی تهران شرق با دانشگاه دولتی شهید بهشتی). مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۴ (۱)، ۹۹-۱۱۱.
- یمنی دوزی سرخابی. محمد (۱۳۹۴). برنامه ریزی توسعه دانشگاهی، نظریه‌ها و تجربه‌ها، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.

- Anney, V. N. (2014). Ensuring the quality of the findings of qualitative research: Looking at trustworthiness criteria. *Journal of Emerging Trends in Educational Research and Policy Studies (JETERAPS)*, 5(2), 272-281
- Beyer, L. E., & Apple, M. W. (Eds.). (1998). *The curriculum: Problems, politics, and possibilities*. SUNY Press.
- Chang, S. N., Yeung, Y. Y., & Cheng, M. H. (2009). Ninth graders' learning interests, life experiences and attitudes towards science & technology. *Journal of science Education and technology*, 18(5), 447-457.
- Corbin, J., & Strauss, A. (2014). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Sage publications.
- Creswell, J. W., & Clark, V. L. P. (2017). *Designing and conducting mixed methods research*. Sage publications.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and psychological measurement*, 30(3), 607-610.
- Science Learning Hub. (2020). Scientific modelling. Retrieved January 20, 2020, from https://www.sciencelearn.org.nz/citizen_science.
- Tashakkori, A., Teddlie, C., & Teddlie, C. B. (1998). *Mixed methodology: Combining qualitative and quantitative approaches (Vol. 46)*. Sage..
- Weidman, J. C., DeAngelo, L., & Bethea, K. A. (2014). Understanding student identity from a socialization perspective. *New Directions for Higher Education*, 2014(166), 43-51.

